

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือบ้านคอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาที่ทำการศึกษอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยได้รายงานผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านคอนหลวง

ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือ

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือ

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านคอนหลวง

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนบ้านคอนหลวง เป็นชุมชนชาวของที่เก่าแก่ของลำพูน มีประวัติสืบเนื่องมาจากเมือง “นครหริภุญไชย” สมัยพระนางจามเทวี ต่อมาตกเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ และพม่าเข้ามารุกรานและปกครองเมืองลำพูนนานกว่าสองศตวรรษ หลังจากพระเจ้ากาวิละได้ขับไล่พม่าจนพ้นจากล้านนาแล้ว ได้มีการกวาดต้อนชาวไทลื้อจากเมืองสิบสองป่านมาอยู่เมืองลำพูน มีการโยกย้ายคนจำนวนมากมาตั้งถิ่นฐานที่เวียงป่าซางหรืออำเภอป่าซางในปัจจุบัน เรียกยุคนั้นว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของเป็นชาติพันธุ์เดียวกันกับชาวไทยลื้อ ไทจีน เพียงแต่อพยพมาจากคนละเมือง พอมาอยู่เมืองไทย จึงเรียกตัวเองว่า “ไทของ”

ป่าซาง เป็นชุมชนที่มีความสำคัญมาก่อนที่พระเจ้ากาวิละใช้เป็นที่พักผ่อนรวมผู้คนจากที่ต่างๆ เพราะตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปิง จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในหมู่บ้านพบว่าในอดีตในบริเวณแห่งนี้มีดงไฟเป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ดงไม้ซาง” จึงเป็นที่มาของอำเภอป่าซาง จึงเป็นที่มาของอำเภอป่าซาง เป็นบริเวณที่แม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน คือแม่น้ำปิง แม่น้ำกวง แม่น้ำทา เรียกกันว่า “สบทา” สบทาเป็นชุมชนที่สำคัญของป่าซางเพราะอยู่ในเส้นทางการค้าทางด่านใต้ของตัวเมืองลำพูนที่มีแม่น้ำปิงไหลผ่าน ชาวของที่อาศัยอยู่จึงมีโอกาสติดต่อกับคนกลุ่มต่างๆ เช่น คนจีนมาจากทางใต้ และพ่อค้าเงี้ยว พ่อค้าจีนฮ่อมาจาก

ทางเหนือ เส้นทางคมนาคมค้าขายนี้ผ่าน ป่าซาง ปากบ่อง สบตา จึงทำให้เส้นทางสายป่าซางเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ชาวขอมมีอัตลักษณ์ของตนด้านหัตถกรรมการแกะสลัก และการทอผ้า พุทธศาสนาของ มีสัตว์สัญลักษณ์ คือ นกยูง การฟ้อนของ ฟ้อนดาบ และการทำกลองหลวง

บ้านดอนหลวงเริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ.2352 เดิมชื่อ หมู่บ้านกอด่อน (กอด่อนเป็นชื่อดั้งเดิม ยืนยันขนาดใหญ่มียุ่มาในพื้นที ปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้ว) ชาวขอมกลุ่มนี้ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บนที่ดอน จึงมีการเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านดอนหลวง อาชีพหลักดั้งเดิมของชุมชน คือ การเกษตร ปลูกพืชไร่ ประชากรนับถือศาสนาพุทธ ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนคือ “ภาษาขอม” การตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ บ้านเรือนแต่ละกลุ่มมีถนนเชื่อมต่อถึงกัน เพื่อสะดวกในการเดินทางและการติดต่อสื่อสาร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของบ้านดอนหลวงเป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำสวนลำไย กระเทียม ส่วนภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นมักใช้ภาษา “คำเมือง” ส่วนภาษาขอมเป็นภาษาประจำครอบครัว คือ ใช้พูดเฉพาะภายในครอบครัว และใช้พูดกับคนของเท่านั้น และเมื่อออกนอกบ้านมักพูดภาษาคำเมือง สาเหตุที่ชาวขอมใช้ภาษาคำเมืองติดต่อกับบุคคลอื่นจากภายนอก เพราะเชื่อว่าภาษาคำเมืองเป็นภาษาที่มีความไพเราะและสุภาพกว่าภาษาขอม

ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ชุมชนบ้านดอนหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากตัวอำเภอป่าซาง 7 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำพูน 23 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 334 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 799 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยและที่สาธารณะประโยชน์ 132 ไร่

สภาพทั่วไปของบ้านดอนหลวงจะเป็นที่ราบและเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรทั้งการทำนาและสวนผลไม้ จำพวกลำไย มะม่วง เป็นต้น รวมทั้งมีการปลูกผักสวนครัวเพื่อการจำหน่ายและบริโภคในครัวเรือน

บ้านดอนหลวงมีวัดหนึ่งแห่ง คือ วัดบ้านดอนหลวง มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดบ้านดอน มีสถานีนามขอมอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน 1 แห่ง คือ สถานีนามขอมบ้านดอนหลวง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง และมีศูนย์หัตถกรรมผ้าฝ้าย จำนวน 1 แห่ง ภายในหมู่บ้านมีกลุ่มอาชีพหรือการรวมตัวกันของชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น

บ้านคอนหลวงมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ดังนี้

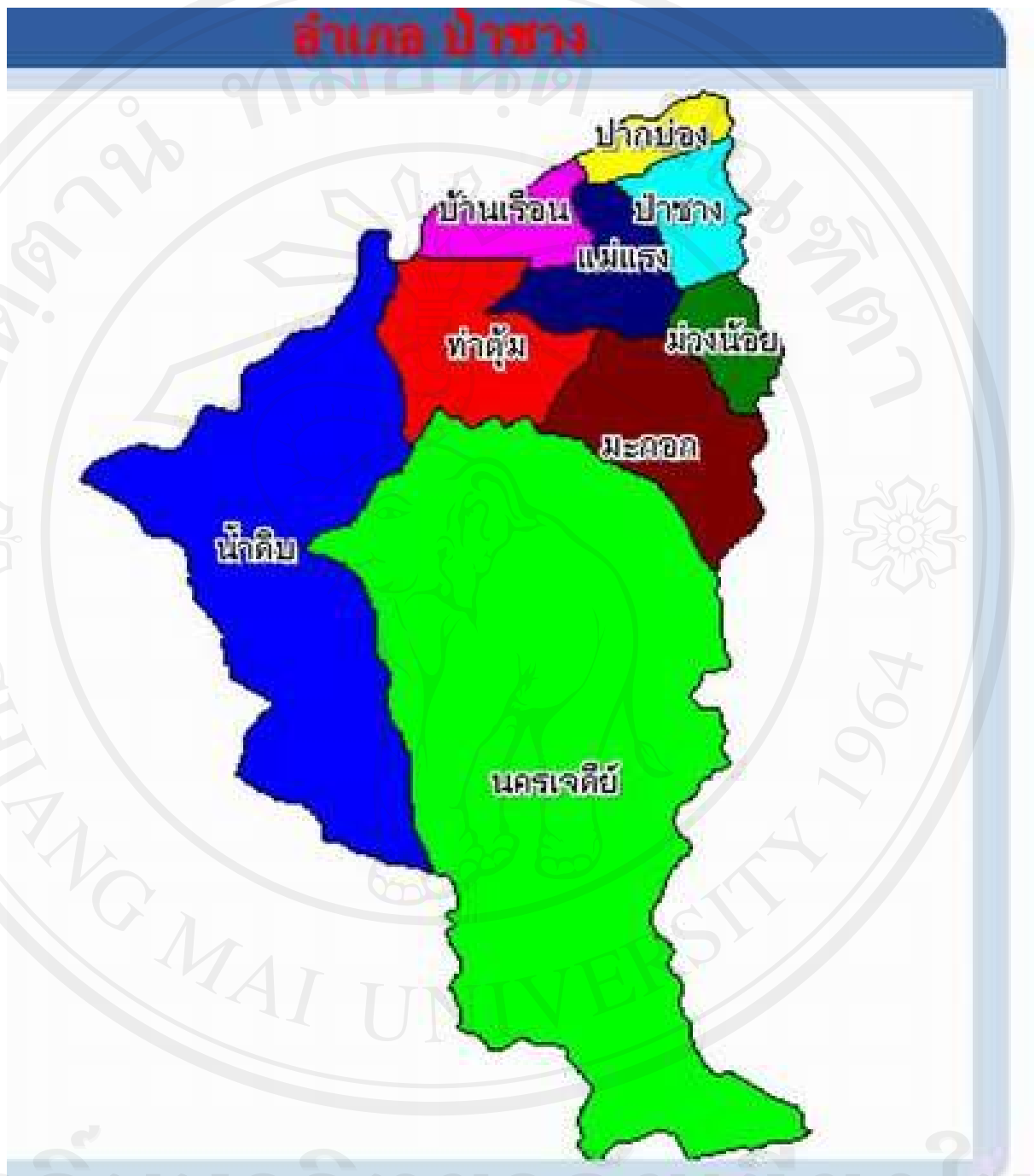
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านสันกอคู หมู่ที่ 11 ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านคอนน้อย หมู่ที่ 9 ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านสะปึงหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง

การคมนาคมเข้าสู่หมู่บ้านคอนหลวงจากจังหวัดเชียงใหม่ เดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 11 (ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง) ถึงแยกคอยดี เลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 114 มาประมาณ 900 เมตรให้เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 116 (ถนนสายเลียงเมืองลำพูน-ป่าซาง) ระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร จะเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 106 (สามแยกไฟแดงสะปึง)ให้เลี้ยวขวา ประมาณ 200 เมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายเข้ามามีบ้านคอนหลวง ประมาณ 1.5 กิโลเมตร

จากจังหวัดลำปาง เดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 11 (ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง) ถึงแยกคอยดี เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 114 มาประมาณ 900 เมตรให้เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 116(ถนนสายเลียงเมืองลำพูน-ป่าซาง) ระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร จะเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 106 (สามแยกไฟแดงสะปึง)ให้เลี้ยวขวา ประมาณ 200 เมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายเข้ามามีบ้านคอนหลวง ประมาณ 1.5 กิโลเมตร

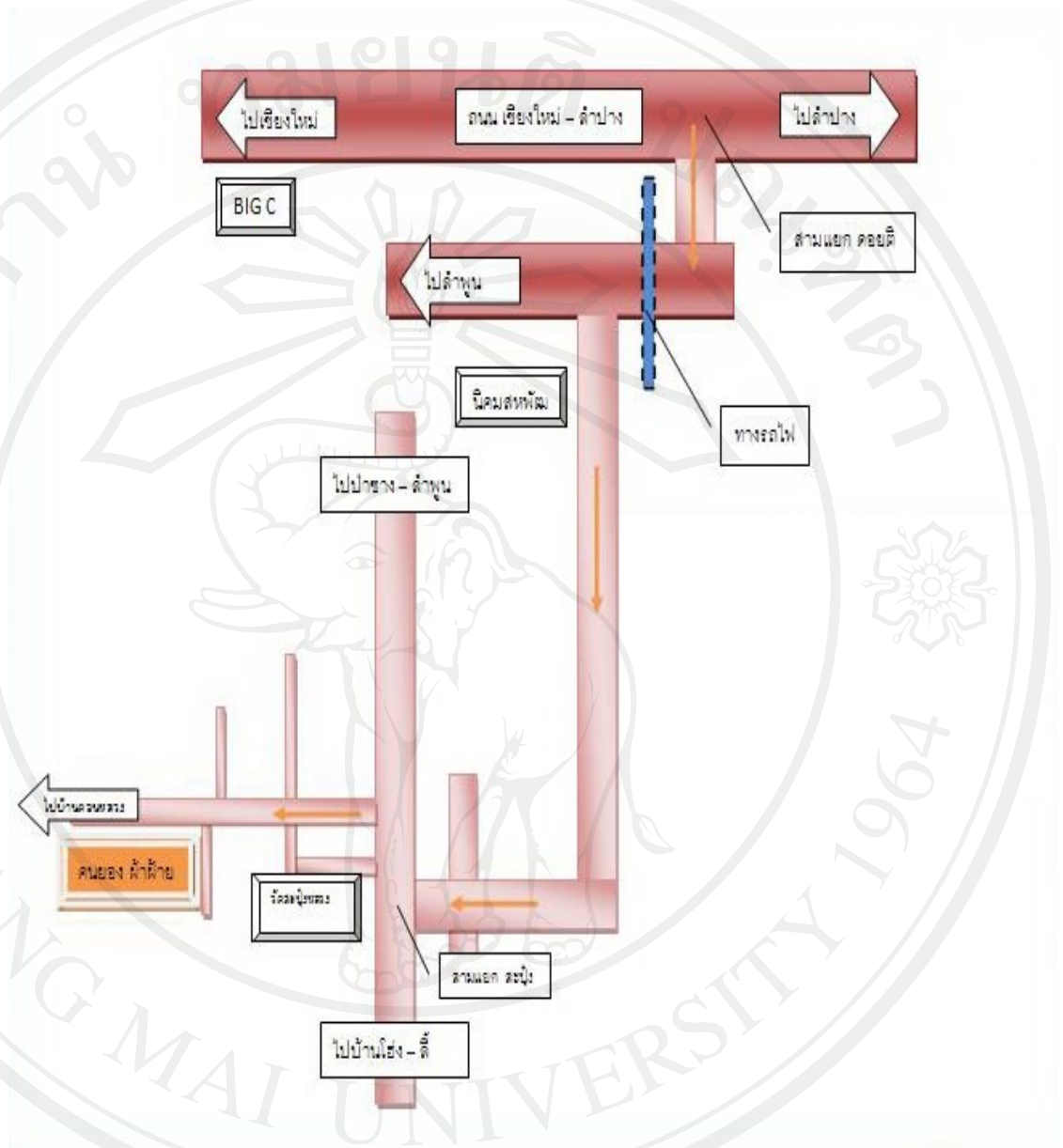
ที่มา : สำนักงานปกรอง ศาลากลางจังหวัดลำพูน

แผนภาพ 1 ที่ตั้งของอำเภอจังหวัดลำพูน

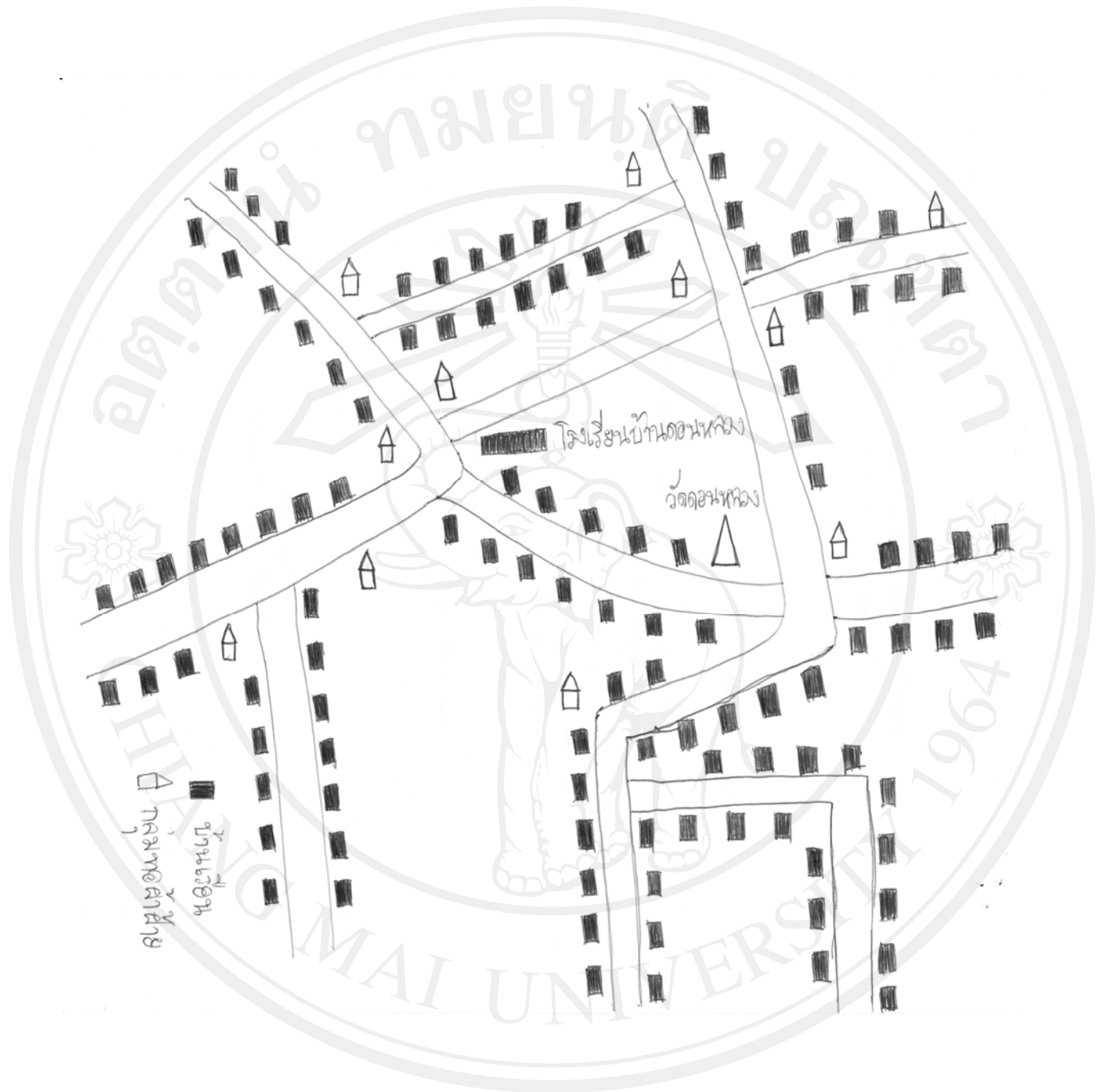

ที่มา : สำนักงานปกครอง ศาลากลางจังหวัดลำพูน

แผนภาพ 2 อำเภอป่าซาง แสดงตำบล

แผนภาพ 3 เส้นทางหมู่บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

แผนภาพ 4 ที่ตั้งบ้านดอนหลวง

การศึกษา

สถานศึกษาในชุมชนคือโรงเรียนวัดบ้านดอน ตั้งอยู่ที่บ้านดอนหลวง หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โรงเรียนวัดบ้านดอน แยกมาจากบ้านหนองเงือก (แม่แรง) มาตั้งอยู่ในที่ดินของวัดบ้านดอนหลวง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2482 มีนักเรียน 70 คน ครู 1 คน คือนายอินแก้ว ชมพูพันธ์ อาศัยอาคารเรียนชั่วคราวเป็นที่เล่าเรียน ต่อมาสร้างอาคารถาวร โดยอาศัยเงินงบประมาณ 80 แลบ (รูป) กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร ให้นามว่า “โรงเรียนแม่แรง 3” (วัดดอนหลวง) พ.ศ. 2503 อาคารเรียนทรุดโทรม นักเรียนเพิ่มขึ้น ท่านพระครูดี เทพวุฒิ เจ้าอาวาสวัดดอนหลวง พระอธิการดวงจันทร์ มงคริโก เจ้าอาวาสวัดดอนน้อย คณะกรรมการศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน จัดหาเงินซื้อที่ดินของนายเพื่อน อะกะเรือน จำนวน 3 ไร่ 1 งาน ในวงเงิน 12,000 บาท เพื่อเตรียมการก่อสร้างถาวร ต่อมา พ.ศ. 2508 ได้รับเงินงบประมาณ 100,000 บาท ก่อสร้างอาคารเรียนแบบมัธยม กว้าง 9 เมตร วังศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2509 ราษฎรสมทบอีก 80,000 บาท ให้นามว่า “โรงเรียนวัดบ้านดอน (ญาณมงคล ประชาชนูปถัมภ์)” เปิดป้ายเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2510 ส่วนอาคารหลังเดิมนั้น ได้รื้อมาสร้างเป็นอาคารเรียนกึ่งถาวร กว้าง 6 เมตร ยาว 21 เมตร คือโรงเรียนปัจจุบัน โรงเรียนวัดบ้านดอนเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 8 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 101 คน มีครูจำนวน 6 คน

สำหรับการศึกษาในระบบมีการเรียนการสอนดังนี้ การบวชเรียน เด็กนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถ้าไม่มีโอกาสเข้าเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว สามารถเลือกที่จะบวชเรียนได้ถ้ามีความสนใจที่จะบวช โดยไปแสดงความต้องการบวชเรียนต่อเจ้าอาวาส แต่ต้องมีความสนใจที่จะบวชเรียนอย่างจริงจัง หลังจากบวชแล้วจะถูกส่งไปเรียนที่โรงเรียนของสงฆ์ในตัวอำเภอ การเล่าเรียนสามารถเรียนทั้งสายธรรมและสายสามัญควบคู่กันไป

การศึกษานอกโรงเรียน เป็นการศึกษาที่จัดให้กับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องต่างๆ เช่น การอบรมการทำงานเกษตร การเพาะเห็ด การทอผ้า ซึ่งมีหน่วยงาน วิทยาการมาจัดการศึกษาให้กับชาวบ้าน และถ้าชาวบ้านคนใดที่ต้องการเพิ่มวุฒิทางการศึกษาสามารถไปเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ได้ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ของเทศบาลตำบลแม่แรง การจัดการเรียนการสอนมี 3 ระดับ คือระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมต้น และระดับมัธยมปลาย การเรียนการสอนมีกิจกรรมในเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์

ศูนย์กระจายข่าวภายในหมู่บ้าน (เสียงตามสาย) เป็นสถานที่ใช้ประกาศหรือแจ้งข่าวในหมู่บ้านให้ลูกบ้านทุกคนได้ทราบอย่างทั่วถึง กรณีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น แจ้งข่าวหรือเรื่องของการทางราชการที่เร่งด่วนที่รอประชุมไม่ได้ การพัฒนาหมู่บ้าน หรือ

หน่วยบริการต่าง ๆ ที่เข้ามาให้บริการในชุมชน การจัดการศึกษาโดยองค์กรภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกอบรมเป็นหลักสูตรระยะสั้น และไม่ได้มีการจัดการเรียนการสอนในลักษณะนี้บ่อยๆ

การสาธารณสุข

บ้านดอนหลวงไม่ได้มีสถานพยาบาลอยู่ในหมู่บ้าน เวลาเจ็บป่วยชาวบ้านจะไปใช้บริการที่สถานีอนามัยตำบลแม่แรง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้าน โรคที่พบมากคือไข้หวัด แต่ในหมู่บ้านจะไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง ถ้าเจ็บป่วยมากจะไปรักษาที่โรงพยาบาลนครเจดีย์ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง หรือไม่ก็เข้าไปรักษาที่โรงพยาบาลลำปาง และคลินิกต่างๆ ที่อยู่ในตัวอำเภอ การบริการด้านสาธารณสุขที่ชาวบ้านได้รับนั้น ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ เช่น ระบบประกันสุขภาพหรือสวัสดิการสุขภาพ นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือที่เราเรียกย่อๆ ว่า อสม. ซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้นำการดำเนินงานพัฒนาสุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ช่วยดูแลให้คำแนะนำพฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของชาวบ้านในหมู่บ้าน และจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ร่วมกับชาวบ้าน เช่น ปราบลูกน้ำยุงลาย ยาเสพติด ดहे้าเข้าพรรษา เป็นต้น (สัมภาษณ์ ป้าบัวเพชร และพ่อสิงห์, เดือนตุลาคม 2549)

สภาพเศรษฐกิจของชุมชน

การทำมาหากินของชาวบ้านดอนหลวงนั้นเดิมส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมคือทำนา ทำสวน ทำไร่ ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว ซึ่งชาวบ้านใช้บริโภคเป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวัน การทำนาของชาวบ้านในปัจจุบันจะมีลักษณะการใช้แรงงานภายในครัวเรือน ร่วมกับการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน แรงงานที่มาจากภายนอกครัวเรือนนั้นจะอยู่ในขั้นตอนของการไถ ในปัจจุบันไม่มีการใช้แรงงานวัว ควายแล้ว แต่ใช้แรงงานจากเครื่องจักรคือรถไถเดินตาม นอกจากนั้นยังมีการจ้างปลูก คือช่วงฤดูการดำนาตั้งแต่ประมาณปลายเดือนกรกฎาคม-กันยายน และจ้างเกี่ยวอีกครั้งในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวเดือนธันวาคม – มกราคม รวมไปถึงจนกระทั่งจ้างรถบรรทุกใส่ขี้เถ้า

นอกจากการใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูกด้วยตนเองแล้ว บางครัวเรือนที่ไม่มีแรงงานพอที่ตัวเองได้ก็มักให้เช่าที่ดินทำกิน ผู้เช่าส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียง การเช่าส่วนใหญ่คิดค่าเช่าเป็นข้าวเปลือกในอัตรา 1 : 3 (ผู้เช่าได้ 3 ส่วน, ผู้ให้เช่าได้ 1 ส่วน) หรือแล้วแต่ทั้งสองฝ่ายตกลงกัน

การปลูกลำไย นับเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้านดอนหลวง พันธุ์ที่นิยมปลูกกันมากคือ พันธุ์อีดอ พันธุ์อีดั่ว เป็นต้น

การปลูกข้าว ของชาวบ้านในหมู่บ้านดอนหลวงจัดเป็นปลูกข้าวแบบนาปี (ประมาณเดือนสิงหาคม ถึง ธันวาคม) แต่ในบางปีที่สภาพดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยก็จะมี การปลูกข้าวนาปรังบ้างเล็กน้อย การปลูกข้าวในหมู่บ้านดอนหลวงนั้นจะปลูกไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่

การปลูกหอมแดง หอมแดงเป็นพืชเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนหลวงที่นิยมปลูกกันมาก ใน แต่ละปีประชากรในหมู่บ้านดอนหลวงจะปลูกหอมแดงปีละ 2 ครั้ง

การปลูกกระเทียม ปัจจุบันพื้นที่ในการปลูกกระเทียมของหมู่บ้านดอนหลวงมีพื้นที่ลดลงเหลือประมาณ 3 – 5 % ของพื้นที่เกษตรกรรมในหมู่บ้าน

นอกจากนั้นชาวบ้านยังปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน เช่น ผักคะน้า ผักบุ้ง กระถิน กระเพรา มะเขือ เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์ ส่วนมากที่ชาวบ้านเลี้ยงกันมาก ได้แก่ หมู วัว และ ไก่

ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือน การทอผ้า และผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอซึ่งภายในหมู่บ้านได้มีการจัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์เครือข่ายกลุ่มทอผ้าและหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชาวบ้าน ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและเลือกซื้อสินค้าทุกวัน

ผลิตภัณฑ์การแกะสลัก ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพแกะสลักในหมู่บ้านดอนหลวงมีอยู่ 2 ครัวเรือน แห่งแรกตั้งอยู่ที่บ้านของพี่วิภา ชุ่มอุ่น และแห่งที่สองอยู่ที่บ้าน น้ำสุพจน์ ปาสวัสดิ์ ซึ่งไม้ที่นำมาแกะสลักมักจะใช้ไม้ฉำฉา ผลิตภัณฑ์ส่วนมากจะขายส่งตลาดสินค้าแกะสลักและตามตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมากจะขายส่งให้ลูกค้านำไปตกแต่ง แปรรูป จำหน่ายอีกต่อหนึ่ง

ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือ ปัจจุบันการทอผ้าของผู้หญิงไม่ได้จำกัดระยะเวลาเฉพาะฤดูที่ว่างจากงานในไร่นาเท่านั้น ชาวบ้านทอผ้าตลอดทั้งปี เนื่องจากการทอผ้าไม่ใช่ลักษณะการทอใช้เอง แต่เปลี่ยนเป็นลักษณะการรับจ้างทอหรือทอขายมากขึ้น

การทอผ้าซึ่งแต่เดิมไม่ได้ทอกันเป็นอาชีพ แต่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นอาชีพที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีรายได้ที่ค่อนข้างประจำและแน่นอนเพราะคนที่ทอผ้ามีการรวมกลุ่มกันทำให้มีตลาดส่งผ้าที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะการทอผ้าฝ้าย

ส่วนอาชีพรับราชการ จากการเก็บข้อมูลในชุมชนพบว่าจำนวนมีน้อยมีประมาณ 10 คน ส่วนใหญ่จะรับราชการครู ตำรวจ และรัฐวิสาหกิจ (ที่มา : ข้อมูลจาก จปฐ.2551 สำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรง)

ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

สำหรับในเรื่องของศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม มีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน โดยได้เล่าว่าชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนนับถือศาสนาพุทธ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ความเชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ และพื้นฐานทางสังคมซึ่งเป็นที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษชาวยอง คือ ศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อถือผี ซึ่งจากการได้สนทนาร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพบว่าประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนของชุมชนมีดังนี้

-เดือนเกียง ตรงกับเดือนตุลาคมของไทย มีประเพณีที่สำคัญเช่น ประเพณีออกพรรษา ชาวบ้านมีการทำบุญใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะมารักษาศีลที่วัด มีการดักบาตรเทโว ซึ่งจะกระทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันดักบาตรเป็นจำนวนมาก จะทำการดักบาตรกันบนถนนสายหลักของหมู่บ้าน

-เดือนยี่ มีประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีลอยกระทง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 ของภาคกลาง ชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญในวันนี้เป็นสิ่งที่ดี ในตอนเช้าพากันไปทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรมที่วัด เมื่อกลับจากวัดแล้วก็จะไปหาด่านกล้วยและใบตองมาทำกระทง เพื่อจะนำไปลอยที่แม่น้ำปิงในตอนเย็น เป็นการขอขมาต่อพระแม่คงคา บางคนก็ตัดผม ตัดเล็บ หรือใส่เงินลงไปในกระทง ด้วยเชื่อว่าอะไรที่ไม่ดีก็ให้ลอยไปกับกระทง ในตอนเย็นเมื่ออาบน้ำและรับประทานอาหารค่ำแล้ว ก่อนจะออกจากบ้านทุกคนแต่งตัวกันอย่างสวยงาม การนุ่งผ้าถุงยังคงมีการนุ่งอยู่ โดยผู้หญิงที่ยังนุ่งผ้าถุงส่วนใหญ่มีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป นุ่งผ้าถุงมากกว่าสวมกางเกง ใส่เสื้อผ้าสีสวยงุงมือลูกหลานออกไปลอยกระทง และมีการแสดงมหรสพต่างๆ ที่ทางวัดและชุมชนได้ร่วมกันจัดขึ้น

-เดือน 3 เป็นช่วงหลังการเก็บเกี่ยว จะมีประเพณีสู่ขวัญข้าวเพื่อบูชาแม่โพสพจะทำพิธีที่ทุ่งนา โดยใช้ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 1 ไห ขนมห กล้วย อ้อย หมากรและเมี่ยง ใส่กระทงใหญ่ไปวางไว้ที่ในนาของตน จะมีการช้อนขวัญมาไว้ที่ขี้เฉฉาง โดยนำสวิงและช้อนไปช้อนเอาขวัญข้าว กล่าวคำเรียกขวัญครั้งหนึ่งก็ช้อนครั้งหนึ่ง มักทำในเวลาเช้า เครื่องเช่นมีข้าว 1 ปั้น กล้วย 1 ลูก ใบพลูและผ้าขาว

-เดือน 4 ประเพณีทานข้าวใหม่ เป็นประเพณีหลังการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี (ข้าวพันธุ์หนัก) ประมาณเดือนมกราคมของทุกปี คือ การนำข้าวที่ได้มาจากผลผลิตใหม่จากฤดูกาลมา รวมกันที่วัดแล้วแต่ศรัทธา ปัจจุบันยังมีการปฏิบัติโดยครอบครัวที่มีข้าวเหลือ จะนำ ข้าวเปลือกไปรวมกันที่วัด ครอบครัวไหนไม่ได้ทำนาไม่มีข้าวเปลือก ก็จะนำเงินมาถวายวัด เมื่อพร้อมแล้วก็จะมารวมกันที่วัดทำพิธีทางศาสนาถวายข้าวใหม่ ผู้หญิงที่อยู่ในวัยกลางคน และผู้สูงอายุส่วนใหญ่แต่งกายด้วยการนุ่งผ้าถุง และสวมเสื้อผ้าฝ้าย ผู้ชายนุ่งกางเกงขาก๊วย หรือกางเกงขายาว สวมเสื้อตามสมัยนิยม ส่วนหญิงสาวที่เป็นวัยรุ่นนิยมใส่กระโปรงมากกว่า การนุ่งผ้าถุง มีการแต่งการตามแฟชั่น การทานข้าวใหม่นี้ ผู้ทานจะอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพ บุรุษและญาติที่ล่วงลับ เทวบุตรเทวดา เจ้ากรรมนายเวร พ่อเกิดแม่เกิด ครูบาอาจารย์ แม่พระ ธรณีและอุทิศไว้ถวายภาคหน้า หลังจากทานข้าวเสร็จแล้ว ชาวบ้านนำข้าวเปลือกข้าวสารที่ เตรียมมากองไว้ในสถานที่ที่วัดจัดไว้ให้ เมื่อถึงเวลา อาจารย์วัดนำกล่าวคำถวายทานข้าวใหม่ พระสงฆ์ให้พร เป็นอันเสร็จพิธี ส่วนข้าวเปลือกที่ได้จากการทานข้าวใหม่จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ มอบให้วัด อาจารย์วัด และพ่อแม่ของเจ้าอาวาสเพราะถือว่าเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อ ชาวบ้านมาโดยตลอด ปัจจุบันก็ยังปฏิบัติเช่นนี้อยู่

-เดือน 5 ประเพณีปอยน้อย คือ การบวชนเณร ในสมัยก่อนไม่มีการสอนหนังสือใน โรงเรียน จึงต้องให้เด็กชายได้บวชเป็นสามเณรเพื่อจะได้ศึกษาหาความรู้ในวัดวาอาราม ทั้งเป็นการสร้างกุศลให้แก่พ่อแม่และเพื่อตนเองด้วย และมีธรรมเนียมการแห่ลูกแก้ว โดยให้ แต่งเครื่องทรงกษัตริย์ นิยมให้ลูกแก้วขี่คอ ขี่ม้าหรือนั่งรถยนต์โดยแห่จากบ้านไปถึงวัดเพื่อ แสดงให้ชาวบ้านทราบถึงความภาคภูมิใจของพ่อแม่ที่ได้บวชลูกชาย

-เดือน 6 ประเพณีปอยหลวง ถ้ามีสิ่งก่อสร้างทางศาสนาที่สร้างเสร็จ เช่น วิหารหรือ ศาลาการเปรียญ จะมีการจัดประเพณีปอยหลวง ซึ่งจะเฉลิมฉลองกันทั้งหมู่บ้าน มีการเชิญ แยกต่างบ้านอาจจะเป็นเครือญาติหรือผู้คุ้นเคยกัน การตั้งครัวทาน (เครื่องไทยทาน) การทำบุญร่วมกันเลี้ยงอาหารเครื่องคัมกันตามอัตราและวันนัดถวายครัวทานที่วัดรวมกัน ครั้งใหญ่ โดยมากจะให้ศรัทธาต่างบ้านนำครัวทานทยอยกันเข้าถวายไปเรื่อยๆ จนถึงกำหนด วันสุดท้าย ครัวทานของแต่ละครอบครัวในหมู่บ้านถึงจะถวายเข้าตามไป ในงานปอยหลวงนี้ ในเวลากลางวันจะมีมหรสพมาจัดแสดงในบริเวณหน้าวัด เช่น การร้องขอพื้นเมือง ลิเก ส่วนกลางคืนอาจจะมีหนังกลางแปลงหรือวงดนตรีมาจัดแสดงอีกด้วย

-เดือน 7 ประเพณีปีใหม่เมือง เป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของล้านนา และเป็นประเพณี รวมญาติทั้งที่อยู่ใกล้และไกล ตรงกับช่วงเดือนเมษายนของทุกปี มีพิธีกรรมหลักๆ ในช่วง 4 วัน คือ วันสังขารล่อง ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ในวันนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันที่สังขาร

ได้ผ่านพ้นไปแล้วอีกปีหนึ่ง ในตอนเช้าตรู่มีการจุดประทัดเพื่อเป็นการทำตามความเชื่อที่ว่าเป็นการส่งสังขารให้ล่วงพ้นไป สมาชิกทุกคนในบ้านช่วยกันปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด วันเนา หรือวันเนา ตรงกับวันที่ 14 เมษายนในวันนี้เป็นวันเตรียมของเพื่อนำไปทำบุญที่วัดในวันรุ่งขึ้น วันพญาวัน ตรงกับวันที่ 15 เมษายนในวันนี้ถือเป็นวันเกล็ดงของล้านนา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันที่ดี และมีความหมายต่อการมีชีวิตอยู่อย่างยาวนานในช่วงถัดไป ในตอนเช้าชาวบ้านต่างพากันสวมใส่เสื้อผ้าใหม่เพื่อไปทำบุญที่วัด โดยมากผู้หญิงจะแต่งการด้วยการนุ่งผ้าถุง โดยเฉพาะผ้าถุงที่ทอมาจากผ้าฝ้าย การทำบุญตักบาตรในวันนี้ถือว่าเป็นการทำบุญประจำปี อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หลังจากที่ทำบุญที่วัดเสร็จแล้ว ชาวบ้านได้กลับมามบ้าน เพื่อนำน้ำส้มป่อย ดอกไม้ธูปเทียน ที่เตรียมไว้ไปดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เพื่อขอขมาท่านและขอพรจากท่านในวันนี้ ในวันนี้ชาวบ้านบางส่วนก็จะเล่นสาดน้ำตามถนนประจำหมู่บ้านหรืออาจจะไปร่วมเล่นน้ำในลำน้ำลำน้ำสาขาง แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอยู่บ้านเพื่อให้ลูกหลานบ้านใกล้บ้านไกลมารดน้ำดำหัวตลอดทั้งวัน และวันปากปี วันปากปีถือเป็นวันใหม่ที่ย่างก้าวล่วงตรงกับวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ในตอนเช้าตรู่สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้นำสังฆะเครื่อง 9 ไปทำพิธีสังเคราะห์ครอบครัวและสังเคราะห์หมู่บ้านไปที่สถานที่ประกอบพิธี การสังเคราะห์หมู่บ้านมีการทำปีละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการปิดเป่าเคราะห์ภัยของหมู่บ้าน ปัจจุบันก็ยังมีการทำพิธีสังเคราะห์กันอยู่ทุกๆ ปี

-เดือน 8 ประเพณีขึ้นพระธาตุ เป็นวันที่มีความสำคัญทางพุทธศาสนา คือ ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นวันที่ชาวพุทธจะทำบุญเพื่อถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมกันทั่วไปและไปนมัสการพระธาตุหริภุญชัยเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

-เดือน 9 ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นการแสดงความเคารพและระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งชาวยองในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าเมื่อพ่อแม่ตาย ลูกหลานมักไม่ค่อยได้ทำบุญไปให้ เนื่องจากอาจห่างไกลวัด และลูกหลานเกรงว่าวิญญาณของพ่อแม่จะอดยาก จึงสร้างหอเชิญดวงวิญญาณให้มาอาศัยอยู่แล้วเลี้ยงดูด้วยอาหาร เพื่อให้คุ้มครองลูกหลาน ผีปู่ย่าถือเสมือนเป็นผิอารักษ์ ดังนั้นไม่ว่าจะมีงานประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การย้ายเข้าย้ายออก จะต้องมีการบอกกล่าวผีปู่ย่าเสมอ ถ้าไม่บอกกล่าวผีปู่ย่าอาจจะโกรธและทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วยไม่สบายได้

-เดือน 10 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลุก ซึ่งพิธีนี้จะเหมือนกับของคนเมือง คือพิธีแหกนาเพื่อบูชาแม่โพสพ ซึ่งแต่ก่อนทำเหมือนการขึ้นท้าวทั้งสี่ และมีการปักดาแหลวเพื่อให้ช่วยคุ้มครองข้าวและเอาไม้หมายนาไปวางไว้ในที่นาของตน เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ผีและ

แม่ธรณีให้คุ้มครอง แต่ในปัจจุบัน จะทำกันแบบง่าย ๆ คือ หากฤกษ์ยามที่เหมาะสมแล้วเจ้าของนาจะนำต้นกล้าที่เพาะไว้ในแปลงไปประมาณ 3 – 4 ต้น แล้วนำไปปลูกในนาเพื่อเป็นการเอาฤกษ์ยามยามดี ก่อนการปลูกข้าวจริง ในเดือนสิบนี้เป็นธรรมเนียมชาวบ้านจะทานขันข้าวเพื่อเป็นกุศลสำหรับตนเอง หรือพ่อแม่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว

-ประเพณีเข้าพรรษา

ในอดีตก่อนเข้าพรรษาวัดบ้านจะช่วยกันหล่อเทียนพรรษา โดยการบริจาคขี้ผึ้งหรือบริจาคเงินแล้วนำมารวมกันที่วัด โดยทำพิมพ์แล้วทำการต้มเทียน หล่อเทียนเป็นแท่งแล้วช่วยกันตกแต่งโดยสว่าหรือช่างในหมู่บ้าน ส่วนผู้หญิงหรือสตรีแม่บ้านก็มีการซ้อมฟ้อนเพื่อใช้แสดงในงาน พอถึงวันเข้าพรรษาจะมีการแห่เทียนร่วมกัน โดยมีเทียนของโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นร่วมด้วย ในปัจจุบันเทียนพรรษาจะซื้อจากตลาดไม่มีการหล่อเทียนเช่นในอดีต

-เดือน 12 ประเพณีทานสลากภัตต์ (ตานก๋วยสลาก)

ประเพณีทานสลากภัต หรือภาคเหนือเรียกว่า ตานก๋วยสลาก มีในช่วงเดือน 12 เหนือ ชาวบ้านเชื่อว่าบรรดาวิญญาณญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว จะมารับส่วนบุญส่วนกุศล ในช่วงนี้ ตามความเชื่อของชาวล้านนาโบราณ ถือว่าเดือน 12 เป็นเดือนแห่งการปลดปล่อยภูตผีวิญญาณที่ได้รับทุกข์เวทนาให้ขึ้นมารับส่วนบุญกุศล ที่บรรดาญาติพี่น้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ดังนั้นชาวบ้านจึงเชื่อว่า การทำบุญให้กับญาติมิตรในช่วงนี้เป็นช่วงที่ทำให้สิ่งที่ตนทำไปบรรลุผลมากที่สุด โดยจัดเตรียมสลากภัตสำหรับถวายทานของครอบครัวไปร่วมงาน แต่ละครอบครัวจะช่วยกันขนดินสลากภัตไปถวายที่วัด ชาวบ้านส่วนหนึ่งอยู่เฝ้าดินสลากของแต่ละครอบครัว เมื่อพระเทศน์อันสงฆ์การทางสลากภัตเสร็จแล้ว ชาวบ้านได้รวบรวมเส้นสลากมานับและแยกเป็นมัด อาจารย์วัดกล่าวเวทนทาน พระสงฆ์กล่าวอุปโลกน์สลากภัต จากนั้นคณะศรัทธาจะเดินตามหาเส้นสลากภัตว่าของตนอยู่กับพระสงฆ์รูปใด แล้วจึงยกดินสลากภัตมาถวายเป็นการเสร็จพิธี ซึ่งการทำบุญให้ทานโดยไม่เลือกจำเพาะเจาะจงถวายพระภิกษุ สามเณรรูปใดรูปหนึ่งนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการถวายทานที่ได้บุญมากกว่าการถวายแบบจำเพาะเจาะจง การแต่งกายของผู้ที่ไปร่วมงาน ถ้าเป็นผู้หญิงส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าถุงและเสื้อที่ทอมาจากผ้าฝ้ายซึ่งมีลวดลายที่สวยงาม เพราะเป็นการจัดงานภายในวัด ฉะนั้นจึงต้องแต่งกายให้เหมาะสมและเคารพสถานที่ด้วย อีกประการหนึ่งคือมีผู้คนจากต่างหมู่บ้าน จากหลายๆ ที่มาร่วมกัน ดังนั้นการแต่งกายจึงต้องพิถีพิถัน

ในอดีตที่ผ่านมานั้นผู้หญิงในหมู่บ้านนิยมแต่งกายด้วยผ้าซิ่นที่ทอจากฝ้าย เช่น ซิ่นก่านกาควาย ซิ่นดำแดง ซิ่นดำขาว ซิ่นดำย่น ใช้เข็มขัดเงินหรือทองคำรัดเอว และสวมเสื้อ

แขนทรงกระบอกร ทรงผมนิยมไว้ผมยาวแล้วเกล้ามวย โดยใช้ปิ่นปักผมเป็นเครื่องประดับ และเจาะหูใส่เครื่องประดับเรียก “ค้อกหู” หรือตุ้มหู ทำด้วยเงินหรือทองคำ ส่วนผู้ชายจะนุ่งเตี่ยว สะดอหรือเตี่ยว 3 ดอก และเสื้อมัดด้วยคราม ปล่อยชายเสื้อมวยแหวกด้านข้างทั้ง 2 ข้าง

-การตีกลองปู้จาหรือก้องปู้จา

มักใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาเรียกว่า กลองบูชา ก้องปู้จาหรือกลองปู้จา ต่อมาได้พัฒนาเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การตีเพื่อให้เกิดความบันเทิงความสนุกสนาน ตามงานบันเทิงต่างๆ สามารถพบเห็นได้ในขบวนแห่หรืองานแสดงศิลปะพื้นบ้านโดยทั่วไป กลองบูชาใช้ตีได้หลายโอกาส ทั้งในพิธีกรรมทางศาสนาและงานต่างๆ ของชาวบ้าน ตัวอย่างเช่น

ตีเป็นสัญญาณของการทำบุญ การตีกลองบูชานั้นตีเพื่อเป็นพุทธบูชา ในกิ่นวันโกน คือวันขึ้นหรือแรม 7 ค่ำหรือ 14 ค่ำ เป็นการเตือนให้ทราบว่าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ ในวันพระ การตีกลองบูชาเป็นระยะๆ นั้น ชาวบ้านที่ไม่ได้ทำบุญ หรือฟังเทศน์ เสี่ยงกลองบูชาจะทำให้ชาวบ้านได้ทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทราบว่า การเทศนาธรรมได้จบแล้ว หรือเวลาทำวัตรเย็น เป็นต้น สาธุชนเมื่อได้ยินเสียงกลองบูชาก็จะยกมือโมทนาสาธุกับนักศึกษากนบุญในวัดไปด้วย ใช้เป็นสัญญาณเตือนบอกเหตุให้มวลชนในหมู่บ้านได้ทราบ เช่น นัดหมายประชุม นัดหมายเข้าขบวนเคลื่อนคร้วทาน แจ้งเหตุร้าย ใช้ตีเป็นกลองไช เป็นการฉลองชัยฉลองความสำเร็จ แสดงความยินดีเมื่ออาคันตุกะมาเยี่ยม เช่น ขบวนแห่ผ้าป่า ขบวนกลิ้งขบวนคร้วทาน หรือตีแสดงความปิติเมื่อพระท่านให้พรเสร็จแล้ว

-การฟ้อนเล็บ

เป็นการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของคนภาคเหนือและเนื่องจากการเป็นการแสดงที่มักปรากฏ ในขบวนแห่คร้วทานของวัดจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ฟ้อนแห่คร้วทาน” ต่อมา มีการสวมเล็บที่ทำด้วยทองเหลืองทั้ง 8 นิ้ว (ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ) จึงได้ชื่อว่า “ฟ้อนเล็บ”)

-ประเพณีการแข่งขันกลองหลวง

กลองหลวงพัฒนามาจากกลองแอว เนื่องจากมีรูปร่างลักษณะคล้ายกลองแอวมากที่สุด แตกต่างกันที่มีขนาดใหญ่กว่าและมีโครงสร้างซับซ้อน การสร้างใช้เทคโนโลยีสูงกว่าสมัยก่อนเรียกว่า “กลองแอวหลวง” ภายหลังเรียกว่า “กลองหลวง” ใช้ตีในการบรรเลงประสมวงตั้งโน้ต หรือ วงที่โหม่ง เพื่อประกอบการแสดงและแห่ในงานบุญต่างๆ ตีให้สัญญาณแก่ชุมชนเพื่อแจ้งเหตุหรือข่าวสาร เมื่อนำกลองหลวงไปตีเข้าร่วมขบวนแห่ในงานบุญต่างๆ เนื่องจากกลองหลวงมีเสียงดังและเร้าใจมาก ทำให้เกิดประเพณีการแข่งขันตีกลองหลวงเป็นประจำทุกปี นิยมจัดแข่งขันในงานวัดหรืองานปอยหลวงซึ่งจะมีขึ้นทุกปี

ส่วนความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามเกี่ยวกับวันดี วันเสีย มีดังนี้
วันเสียคือวันไม่ดี ไม่เป็นสิริมงคล วันที่ควรยกเว้น ในแต่ละเดือนมีวันเสียประจำ
ตายตัวและแน่นอนดังนี้

1. เดือนเถิง – ห้า – เก้า เสียวันอาทิตย์กับวันจันทร์
2. เดือนยี่ – หก – สิบ เสียวันอังคารวันเดียว
3. เดือนสาม – เจ็ด – สิบเอ็ด เสียวันเสาร์กับวันพฤหัสบดี
4. เดือนสี่ – แปด – สิบสอง เสียวันศุกร์กับพุธ

ความเชื่อเรื่องเวลา เช่น วันอังคารบ่าหื้อ (ไม่ให้) เผาะ กลางคืนบ่าหื้อดัดเล็บ วันพุธ
บ่าหื้อดัดผม กลางคืนบ่าหื้อตากผ้า เมื่อค่ำเมื่อแสงบ่าดิหลับ (หัวค่ำไม่ให้นอนหลับ) ค่ำคืนห้าม
เอาเด็กออกนอกชกคา

ความเชื่อในเรื่องการกิน เช่น แม่มานหื้อกินก่อนอ้อมก่อนพ่อก่อนแม่ (หญิงมีครรภ์ให้
ทานข้าวก่อนและให้อ้อมก่อน) เป็นตุ่มเป็นฝัะบ่าดิกินจิ้นกินปลา (เป็นตุ่ม ฝัะหนอง ไม่ให้ทาน
เนื้อวัว เนื้อปลา) เวลากินบ่าดิเอาถ้วยช้อนปิดกัน (เวลาทานข้าวอย่าเอาช้อน ถ้วย กระแทกกัน)

นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ อีกเช่น ก่อนออกจากบ้านด้วย ช้อนบ่าหื้อคา
หม้อข้าวหม้อแกง เด็กเล็กที่เป็นผู้หญิงและผู้ชายห้ามกินนมเด้านมเดียวกัน น้ำองบ่าหื้อชักมุ้ง
(น้ำท่วมไม่ให้ชักมุ้ง)

-ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทอดผ้า

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทอดผ้าในชุมชนนั้น คือ ประเพณี “อยู่ช่วง” เนื่องจากใน
สมัยก่อนนั้น ชายหนุ่มจะมาเยี่ยมหญิงสาวที่บ้านในตอนกลางคืน ภายหลังจากเสร็จจาก
การทำงานในช่วงกลางวัน คือประมาณสองถึงสามทุ่ม ส่วนหญิงสาวจะอยู่บ้านเพื่อ “อยู่ช่วง”
(ช่วง หมายถึงลานบ้าน ซึ่งจะอยู่ภายในตัวบ้านหรือภายนอกตัวบ้านก็ได้) รอรับชายหนุ่มที่จะ
มาเยี่ยมเยือน ระหว่างนั้น ซึ่งชายหนุ่มจะเริ่มจ้อยชอมาแต่ไกล เมื่อฝ่ายหญิงได้ยินก็เตรียมตัว
ไว้คอยต้อนรับ โดยทำการ “ป่นด้าย” ไปปลาทองก่อน การพูดคุยเกี่ยวพราตจะใช้คำคมที่เป็น
“คำว” โดยหนุ่ม ๆ จะเดินมาแ้วสาวกันเป็นกลุ่ม ๆ ประมาณ 5 – 6 คน แล้วจะร้องจ้อยชอเป็น
คำวเป็นเครือ เช่น จะใช้คำพูด “วันนี้้องกินข้าวกับหยังกา ส่วนโต้อ้ายนากินกับแกงบ่าฟัก”
ส่วนสาวได้ยินแล้วตอบว่า “กินกับน้ำพริก” จะไปปักบ้านเวย ๆ เพราะสาวไม่ต้องการพูดคุย
กับตัวเอง แต่ถ้าสาวตอบว่า “กินกับแกงบ่าฟักเหมือนกัน” แสดงว่าสาวก็มีใจให้กับชายหนุ่ม
และพ่อแม่จะกำชับอบรมสั่งสอนเสมอว่าเวลาไปแ้วสาว “บ่าดิไปหุบไปเป้แม่หญิงเป็น เป็นจะ
เสหาย มันผิดผีเป็น กันว่าเป็นไหมโหจะเยะจะใด” หมายความว่าไม่ควรถูกเนื้อต้องตัวผู้หญิง

เพราะเป็นฝ่ายเสียหายจะอย่างไรเงินทองก็หายาก คนสมัยก่อนจะเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นอย่างดี ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าผิดกับสมัยนี้ “อย่าไป ก็ยังไปอยู่” ไม่ค่อยเชื่อฟังคำ

การอยู่ช่วง เป็นประเพณีเฒ่าสาวของคนในชุมชนสมัยก่อน ที่แสวงหาคู่ครองหรือเนื้อคู่ที่ตนเองพอใจ ในอดีตที่ผ่านมาหนุ่มสาวทุกคนที่แต่งงานจะต้องผ่านการอยู่ช่วงปันฝ้ายกับชายคนรักมาก่อน หนุ่มสาวจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองที่ตนเองรักใคร่ชอบพอ จะไม่มีการคลุมถุงชนแต่ต้องอยู่ในกรอบประเพณี “ฮึดฮอดฮั่นดิงาม” ถ้าหนุ่มสาวคู่ใดฝ่าฝืนจะถือเป็นการผิดผี ผิดฮึด อย่างร้ายแรง การอยู่ช่วงเป็นประเพณีที่ดั้งเดิมของสังคมในชุมชน ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกัน แต่ต้องอยู่ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายหญิงที่คอยดูแลไม่ให้ออกนอกกรอบประเพณี

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนพบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนบ้านดอนหลวงนั้น เป็นสังคมนับถือประเพณีที่มีความผูกพันแน่นแฟ้นมาแต่อดีต สมาชิกในครอบครัวจะมีความผูกพัน สนับสนุน รักใคร่ปรองดองกัน ในอดีตจะเป็นครอบครัวแบบขยาย มีสมาชิกในหนึ่งครอบครัวประมาณ 7 – 5 คน แต่ในปัจจุบันครอบครัวเดี่ยวมีมากขึ้นจะมีการแยกครอบครัวต่อเมื่อมีลูกคนใดคนหนึ่งต้องอยู่ “เรือนเก่า” เพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่ชรา ซึ่งจะมีการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวว่าใครจะเป็นคนอยู่กับพ่อแม่ โดยมากจะเป็นลูกคนสุดท้องที่จะได้รับความรักจากพี่ๆ ยกให้อยู่เรือนเดียวกับพ่อแม่ โดยไม่ต้องไปปลูกสร้างบ้านใหม่ แต่อย่างไรก็ตามลูกคนอื่นๆ ที่แยกบ้านเรือนไปสร้างที่ใหม่ก็ยังถือเป็นหน้าที่ของลูกทุกคนที่จะต้องคอยดูแลเอาใจใส่พ่อแม่อยู่เสมอ

ในหมู่บ้าน จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันทางสังคม เช่น ขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค การแต่งงาน งานศพ ตลอดจนงานบุญต่างๆ ชุมชนจะร่วมใจร่วมกายช่วยกันอย่างแข็งขัน เช่น บ้านใดมีงานศพ ชาวบ้านจะหยุดงานอื่นๆ ทั้งหมดและไปช่วยงานศพ โดยแต่ละบ้านต้องมีตัวแทนไปร่วมงานอย่างน้อยบ้านละคน ความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีต่อกันอย่างดีมาตลอด จนยึดถือเป็นประเพณีหรือมารยาททางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้หมู่บ้านดอนหลวงเป็นหมู่บ้านที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกอย่างมาก มีถนนหนทางเดินทางสะดวก มีเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย แต่ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านตั้งแต่อดีตก็ยังยึดถือปฏิบัติเป็นอย่างดี

การเมืองการปกครอง

ในชุมชนบ้านดอนหลวง มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการหมู่บ้าน และมีคณะกรรมการหมู่บ้านอีก 7 ฝ่าย ทำหน้าที่บริหารภายในหมู่บ้านของตน ผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งสูงสุดของหมู่บ้านที่ได้มาจากการเลือกตั้ง และได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการอีกครั้ง ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่เข้าไปรับรู้นโยบายของทางราชการจากอำเภอมาปฏิบัติในหมู่บ้านของตน ในขณะเดียวกันชาวบ้านก็คาดหวังให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของตนในการประสานงานและประสานผลประโยชน์กับทางราชการ ผู้ใหญ่บ้านของบ้านดอนหลวงคือนายสุธา วรรณมะกอก โดยผู้ใหญ่บ้านจะทำงานร่วมกับคณะกรรมการอีก 7 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายปกครอง
2. ฝ่ายรักษาความสงบ
3. ฝ่ายพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ
4. ฝ่ายการเงิน การคลัง
5. ฝ่ายสาธารณสุข
6. ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม
7. ฝ่ายสวัสดิการ

ผู้นำชุมชน

- ผู้นำทางศาสนา

ผู้นำทางศาสนาในชุมชนเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิด มีอายุมาก มีประสบการณ์ สามารถจดจำเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีหน้าที่อบรมสั่งสอนชาวบ้านในชุมชนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนาพุทธแบบพื้นบ้าน ประกอบกับผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชน เป็นผู้นำที่มีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาโดยตลอด

- ผู้นำแบบเป็นทางการนายสุธา วรรณมะกอก อายุ 60 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านดอนหลวง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ที่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนโดยเฉพาะในด้านการปกครอง กลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ

-ผู้สูงอายุ

พ่อหลวงปิ่น วังธียอง เป็นคนดั้งเดิมในชุมชนสามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชน และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

พัฒนาการด้านการทอผ้าฝ้ายในชุมชน

ในด้านการทอผ้าฝ้ายนั้นผู้หญิงในชุมชนบ้านดอนหลวงมีความรู้ในด้านการทอผ้าฝ้ายที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาเมื่อประมาณ 125 ปี โดยมีคนม่าน (คนพม่า) มาจากเมืองน่าน เดินทางเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและสอนการทอผ้าให้คนในหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ฝ้ายที่นำมาทอมาจากต้นฝ้ายที่ปลูกขึ้นเองในบริเวณหัวไร่ปลายนา ซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรของชาวบ้าน อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าทั้งกี่และอุปกรณ์ต่างๆ ก็ผลิตขึ้นเองในหมู่บ้านโดยผู้มีความชำนาญด้านช่าง

การที่มีความรู้ความชำนาญในการทอผ้าที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทำให้หญิงสาวในยุค 60 ปีที่ผ่านมา ในชุมชนบ้านดอนหลวงยึดการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมหาเลี้ยงครอบครัว โดยเดินทางออกไปรับจ้างทอผ้าให้แก่ร้านค้าในตลาดอำเภอป่าซาง ในลักษณะไปเช้าเย็นกลับ โดยใช้รถจักรยานเป็นพาหนะ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการรับฝ้ายมาทอในหมู่บ้านแล้วนำกลับไปส่งให้ผู้ว่าจ้างในตัวอำเภอ จนกระทั่งปีบุญเมือง คำปันหรือที่ชาวบ้านและคนรู้จักเรียกว่า ป่าเมือง ซึ่งเป็นหนึ่งในหญิงสาวที่รับจ้างทอผ้าแต่งงานมีลูก ต้องเลี้ยงลูกอยู่กับบ้านไม่สามารถรับงานมาทำได้ จึงคิดทอผ้าเพื่อขายเองในหมู่บ้านนับว่าเป็นผู้ประกอบการรายแรกของหมู่บ้าน

ในอดีตจากการดำรงชีวิตด้วยการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักเพื่อยังชีพ ปัจจุบันการประกอบอาชีพด้านการเกษตรได้ลดลง สืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำประกอบกับคนในชุมชนมีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าฝ้าย ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อวิถีการดำเนินชีวิต มีการถ่ายทอดอาชีพสืบต่อกันมา ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงอาชีพเสริมของสตรีในยามว่างจากการทำไร่ ทำนา หรือมักทอไว้ใช้เองในครัวเรือน แต่ปัจจุบันอาชีพการทอผ้าฝ้ายถือเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของชุมชนบ้านดอนหลวง

ฝ้ายที่นำมาทอมาจากต้นฝ้ายที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนาในหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านจะทอผ้ากันแทบทุกหลังคาเรือน โดยผู้หญิงเป็นคนทอผ้า ส่วนผู้ชายทำวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับใช้ในการทอผ้า ฝ้ายที่ทอกันนิยมใช้เองภายในครัวเรือนเช่น ใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อ กางเกง ผ้าถุง เป็นต้น บางคนที่มีจักรก็เย็บเอง แต่บางคนต้องจ้างคนอื่นเย็บให้ เนื่องจากสมัยนั้น

ชาวบ้านมักสวมใส่เสื้อผ้าที่ทอเอง ทั้งขณะที่อยู่บ้านหรือออกไปทำนา ทำสวน ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเดิมที่ทอผ้าใช้เองก็เปลี่ยนไปเป็นการทอผ้าฝ้ายเพื่อหารายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว โดยชาวบ้านดอนหลวงบางส่วนไปรับจ้างทอผ้าที่ร้านในอำเภอป่าซางและบางส่วนจะทอผ้าฝ้ายขายให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2535 เริ่มรวมกลุ่มทอผ้าขึ้น สมาชิกในกลุ่มจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนหลวงและเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ในการทอผ้าฝ้าย รวมทั้งรับจ้างทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเมื่อเว้นว่างจากการทำนา ทำสวน ได้ปรึกษาหารือร่วมกันและมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าการผลิตผ้าฝ้ายทอมือน่าจะสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว จึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อผลิตผ้าฝ้ายทอมือให้ได้มากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการผลิต สร้างโอกาสในการถ่ายทอดและเรียนรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ รวมถึงความต้องการที่จะอนุรักษ์งานหัตถกรรมและวิถีชีวิตพื้นบ้านไว้ให้คงอยู่สืบไป

ตอนที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือ

โดยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือบ้านดอนหลวงมีการถ่ายทอดดังนี้ คือ

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลง

1. ผู้ถ่ายทอดความรู้

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในช่วงนี้ ได้แก่ สถาบันครอบครัว โดยผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ได้จะต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์และได้ปฏิบัติบ่อยๆ จนเกิดความชำนาญมีทักษะเพียงพอที่จะถ่ายทอดความรู้ในอาชีพของตนไปยังผู้รับการถ่ายทอด โดยการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าในยุคนี้เริ่มจากภายในครอบครัวจากย่า ยาย ลู่แม่ จากแม่สู่ลูกสาว ผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากป้าบุญเมือง ป้าบัวเพชร ป้าจันทร์ดี แม่หลวงเครือ แม่หลวงจิ้น แม่หลวงผาย ป้าบุญทอง ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าจากบุคคลในครอบครัวของตนมาก่อน ได้ให้ข้อมูลว่าในอดีตนั้นทุกบ้านมีการผลิตผ้าทออยู่แล้ว ทำให้เกิดการรับรู้การได้ยินได้เห็น จึงซึมซับเอากระบวนการเหล่านี้ไว้โดยธรรมชาติและทำให้ง่ายที่จะเรียนรู้ ผู้ทอบางคนแทบไม่ต้องสอนกันมากก็สามารถฝึกหัดและทอได้ชำนาญในช่วงเวลาสั้นๆ เมื่อทอชำนาญแล้วจึงเริ่มเรียนรู้ในการทำลวดลาย โดยมากจะใช้วิธีการสอนแบบ “จับมือสอน” เมื่อผู้เรียนเริ่มเข้าใจแล้ว ผู้สอนจะให้ผู้เรียนได้ลองหัดทอตามที่ได้สอน ในขณะที่เรียนเมื่อผู้เรียนทอผิดก็อาจจะโดนตำหนิบ้าง แต่ผู้เรียนก็ต้องไม่โกรธและต้องแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง เมื่อทอเสร็จแล้วจึงให้ผู้สอนตรวจสอบชิ้นงานที่ทอว่ามีความถูกต้อง และยังสามารถ

มีรายได้เสริมให้กับครอบครัวนอกจากการทำนาทำสวนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้

สถานที่ที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ในอดีต คือ บ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว บรรยายการถ่ายทอดความรู้ภายในบ้านเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความเป็นกันเองสามารถพูดคุยหยอกล้อกันได้อย่างสนุกสนาน เนื้อหา การถ่ายทอดในเรื่องเนื้อหาในอดีตถ่ายทอดจากการให้ลูกสาวค่อยๆ เรียนรู้ไปทีละเรื่องอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการเป็นลูกมือคอยช่วยหยิบจับของส่งให้แม่ เริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการทอ การปลูกฝ้าย การปั่น การเก็บเส้นใย การย้อม เทคนิค วิธีการทอ โดยมีการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกมิได้ขาดดังเช่นป้าบัวเพชร จัดสงคราม ประธานกลุ่มสมาชิกทอผ้าบ้านดอนหลวงได้เล่าให้ฟังว่า ในสมัยเด็กก็เคยเห็นแม่นั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน แต่ก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งอะไรด้วย เพราะมักจะถูกห้ามเมื่อเข้าไปใกล้ แต่จำได้ว่าตัวเองกับเพื่อนผู้หญิงอีก 2 คนซึ่งอยู่บ้านในละแวกเดียวกันเคยไปหากิ่งไม้เลื้อยนำมาเรียง เอาเศษด้ายที่แม่ใช้ทอมาสอดขึ้นๆ ลงๆ คล้ายกับการทอผ้า แต่ครั้งนั้นก็ถือว่าเป็นการเล่นตามธรรมชาติของเด็กผู้หญิง ซึ่งพอเติบโตขึ้นมาก็เลิกเล่นแบบนั้น

นอกจากนั้นป้าบัวเพชรยังเล่าต่ออีกว่า ตนเองได้เริ่มฝึกทอผ้าอย่างจริงจังตอนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะไม่ได้เรียนต่ออีก แม่เริ่มให้ทอผ้าเป็นผ้าผืนเล็กก่อน เมื่อเริ่มคล่องก็ได้ทอเป็นผ้าผืนใหญ่ที่สามารถตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าใช้สวมใส่ได้ แต่ลวดลายที่ทอก็เป็นลวดลายที่ง่ายไม่มีเทคนิคพิเศษอะไร ผ้าที่ทอได้จึงคล้ายๆ กันกับของคนอื่นจะต่างกันก็ทีสีที่จะทอตามที่ตนเองชอบ

ในอดีตนั้นเส้นทางสายการเดินทางอำเภอป่าซาง จะเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางไปสู่กรุงเทพฯ ทำให้นักท่องเที่ยวต้องผ่านเส้นทางป่าซางเป็นประจำ ทำให้ผู้หญิงในชุมชน บ้านดอนหลวงในสมัยนั้นนิยมออกไปรับจ้างทอผ้าในร้านค้าตลาดตัวอำเภอป่าซางเป็นอาชีพเสริมหาเลี้ยงครอบครัวไปเช้าเย็นกลับใช้รถจักรยานเป็นพาหนะ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการรับฝ้ายมาทอในหมู่บ้าน แล้วนำกลับไปส่งให้ผู้ว่าจ้างในตัวอำเภอ การรับจ้างทอผ้ายังคงมีความต่อเนื่องอีกประมาณ 20 ปี จนกระทั่งป่าบุญเมือง หรือที่ชาวบ้านมักเรียกกันติดปากว่า ป่าเมือง ป่าเมืองก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ออกไปรับจ้างทอผ้าเหมือนกัน แต่เดิมพ่อแม่ของป่าเมืองก็มีอาชีพ ทอกระเป๋ามาจากเชือกกระสอบส่งขายตามจังหวัดลำปางและเชียงใหม่ เมื่อจบชั้นป.4 จากโรงเรียนวัดบ้านดอนหลวง ก็เริ่มหัดทอผ้าจากผู้เป็นแม่ จนเริ่มชำนาญก็ออกไปรับจ้างทอผ้าให้กับร้านในตัวอำเภอป่าซาง (ซึ่งถนนสายป่าซางในตอนนั้นจะมีความเจริญเนื่องจากถนนสายชลูเปอร์ไฮเวย์ยังไม่ได้ตัดผ่าน รถที่มาจากกรุงเทพฯ ที่จะไปเชียงใหม่จะต้องผ่าน

ถนนสายป่าซางนี้ ทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการค้าขายผ้า) ป่าบุญเมืองรับจ้างทอผ้าเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งแต่งงานมีครอบครัวและมีลูกเล็กจึงจำเป็นต้องหยุด การออกไปรับจ้างทอผ้ามาดูแลครอบครัวแต่ก็ยังทอผ้าอยู่ โดยทอเป็นผืนแล้วส่งไปขายตามร้านในตัวเมืองป่าซาง บางส่วนขายเองอยู่ที่บ้านส่วนมากจะเป็นพรหมเชิดเท้าและผ้าปูโต๊ะ ลูกค้าที่เข้ามาซื้อจะบอกกันปากต่อปาก บ้างก็จากพ่อค้าคนกลางซึ่งเริ่มเข้ามาเสาะหาสินค้าไปขายต่อ ทำให้มีความต้องการสินค้าเพิ่มมากขึ้น เมื่อแน่ใจว่าทำไม่ทันแล้ว ป่าบุญเมืองจึงเริ่มว่าจ้างคนในหมู่บ้านที่ทอผ้าได้ จากนั้นจึงเริ่มรวบรวมคนในหมู่บ้านตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 ก่อตั้งกลุ่มสมาชิกทอผ้าขึ้น นับว่าป่าเมืองเป็นผู้ริเริ่มคนแรกของหมู่บ้านที่ผันตัวเองเป็นผู้ประกอบการ การทอผ้าขายของป่าเมืองในช่วงแรกนั้นป่าเมืองไม่ได้ทอผ้าฝ้ายเหมือนที่เคยรับจ้าง แต่ใช้เชือกกระสอบทอเป็นพรหมเชิดเท้า กระเป๋ ผ้าปะคด ส่วนคนที่เข้ามาซื้อส่วนใหญ่เป็นพนักงานหรือบุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง จะแวะเวียนเข้ามาซื้อเป็นประจำ นับว่าป่าเมืองเป็นจุดเริ่มต้นของการค้าขายผ้าทอที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2. ผู้รับการถ่ายทอดความรู้

ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านดอนหลวง หรือเครือญาติภายในชุมชนที่เฝ้าต่อกระบวนการเรียนการสอนตามอัธยาศัย รวมไปถึงกลุ่มเพื่อนบ้านที่เป็น ผู้คุ้นเคยกันที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียง กัน รวมไปถึงขยายไปสู่บุคคลที่มีความสนใจในการทอผ้า ซึ่งจะเข้ารับจ้างเป็นลูกจ้างทอผ้าในชุมชนบ้านดอนหลวง ในปัจจุบันขยายไปถึงกลุ่มเพื่อนบ้าน ผู้คุ้นเคยกันที่มีที่อยู่ใกล้เคียงกันและขยายไปสู่กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมหรือมีผลประโยชน์ร่วมกันและคล้ายคลึงกัน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดข้อมูล ข่าวสารและทรัพยากรระหว่างกัน ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้รับข้อมูลจาก พี่ดาณี ถายะพิงค์ ซึ่งเป็นลูกสาวคนเล็กของป่าบุญเมือง พี่ดาณีจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน วิชาเอกสาขาโทรทัศน์ วิชาการบริหารธุรกิจ พี่ดาณีบอกว่าแม้จะดูเหมือนสาขาวิชาที่เรียนมาจะไม่เกี่ยวข้องกับงานทอผ้า แต่โดยส่วนตัวแล้วชอบงานด้านศิลปะและการออกแบบ งานที่ทำด้วยมือ งานประดิษฐ์ประดอย จะเป็นงานที่ชอบทำมาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้เป็นแม่เกี่ยวกับการทอผ้า ดังนั้นเมื่อเรียนจบจึงคิดที่จะสืบทอดกิจการงานทอผ้าของแม่ไว้เพราะมองว่าอาชีพทอผ้านี้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างพอเพียงเหมือนแม่ของตนที่ใช้อาชีพทอผ้าเลี้ยงดูตนและครอบครัวได้ อีกทั้งงานทอผ่ายังเป็นอาชีพที่สมาชิกในกลุ่มทอผ้าของป่าบุญเมืองยึดถือเป็นอาชีพหลัก รวมไปถึงคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านที่ไม่สามารถทำงานหนักได้ ก็ได้รับจ้างกรอผ้า ปั่นฝ้าย มัดชายผ้า ถือเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งด้วย

กระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของชุมชนนี้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการ เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต โดยเฉพาะคนที่เป็นผู้หญิงที่ได้รับรู้บทบาทหน้าที่ของตน ตั้งแต่เยาว์วัย โดยการฝึกฝนจากการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่ เริ่มจากงานง่ายๆ จนกระทั่งได้ทดลองทำทีละเล็กละน้อยจนทำได้ในที่สุด เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติครบทุกด้าน

เนื้อหา/สื่อ วิธีการในการถ่ายทอดความรู้

ในช่วงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงนั้น ชุมชนบ้านดอนหลวง เน้นการผลิตเพื่อใช้เองในครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้นการถ่ายทอดการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ก่อนจะทอผ้าเป็น ได้แก่

อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ

ประกอบด้วย

1. กี่ทอผ้า เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า กี่หนึ่งหลังจะมีส่วนประกอบมากมาย แต่ละชิ้นส่วนมีความสำคัญไม่แพ้กัน ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปแล้ว ถือว่าเป็นกี่ยี่ไม่สมบูรณ์ ก็มีส่วคร่าวๆ ดังนี้ โครงกี่ยี่ ฝีม รางกระสวย ไม้เหยียบ เขาเหยียบ ไม้ม้วนผ้า (แกนม้วนผ้า) โครงกี่ยี่ส่วนมากทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้สัก ส่วนใหญ่มักนิยมทำมาจากไม้สัก เป็นต้น

2. ฝีม เป็นอุปกรณ์ทอผ้ามีขนาดต่างๆ กันมีทั้งฝีมตอง (ฝีมเหล็ก) และฝีมไม้ ฝีมในอดีตทำมาจากไม้ไผ่(ไผ่สีสุก)อายุ 8-10 ปี หรือไม้เนื้อแข็ง มีคุณสมบัติเหนียว เช่น ไม้หาด ไม้ถู่ ไม้เปือย(ไม้ตะแบก) โดยนำไม้มาเหลาให้เป็นโครงจำนวน 2 อัน แต่ละอันผ่าครึ่งเหมือนไม้ย่างไก่ สั้น ยาว แล้วแต่ความต้องการ เมื่อเหลาเรียบร้อยแล้ว นำมาจัดโครงหนีบไว้เป็น 2 เส้น บนและล่างห่างกันประมาณ 10 เซนติเมตร เริ่มถักเข้ารูฝีมโดยใช้ด้ายทอตามต้องการถักรูฝีมเป็นระยะ โดยจะมีไม้อีกอันหนึ่งสำหรับจัดระยะให้เสมอกันเรียกว่า “ไม้ฟัด”

จัดให้เสมอกันตลอด การถักภูมิซึ่งภูมิจะทำให้ได้ตามชนิดของภูมิ เช่น ภูมิที่มีรูภูมิถี่ๆ เรียก “ภูมิ
ชั้น ภูมิทัด ภูมิแอ็ด” ถ้ามีรูห่างๆ เรียก “ภูมิจวาน(จวน)”

3. รอกทอผ้า ใช้สำหรับในการผูกโยงตะกอกกับไม้เหยียบรอกทอผ้าแบ่งได้
หลายชนิด ตามวัสดุที่ใช้ ชนิดที่ผลิตจากไม้เรียก “รอกไม้” เซรามิกส์ เรียกว่า “รอกหิน หรือ
รอกดินเผา” และโลหะเรียก “รอกโลหะ” เป็นต้น รอกทอผ้าในปัจจุบันมี 2 ชนิด คือรอกเดี่ยว
และรอกคู่ ปัจจุบันส่วนใหญ่รอกจะทำมาจากไม้สัก มีการแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง
ม้า วัว สุนัข ฯลฯ ตามจินตนาการของผู้สร้างสรรคงาน

4. กระสวยหรือสวดยลอด คือ อุปกรณ์สำหรับใส่หลอดด้ายพุ่ง มี 2 ชนิด
คือ กระสวยมือ และกระสวยที่กระตุก กระสวยมือมี 2 ประเภท คือ กระสวยลอดเดี่ยวและ
กระสวยลอดคู่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กระสวยรางเดี่ยวและกระสวยรางคู่” ส่วนกระสวย
ที่กระตุก จะเป็นกระสวย “สองลอด หรือสองราง” ลักษณะของกระสวยมือ และกระสวย
ที่กระตุก ตัวกระสวยทำมาจากไม้เนื้อแข็ง จำพวกไม้แดง ไม้ประดู่หรือไม้สัก ขนาดความยาว
ของกระสวยไม่มีมาตรฐาน แล้วแต่ความต้องการของผู้ใช้งาน ข้อแตกต่างระหว่างกระสวยมือ
และกระสวยที่กระตุกคือ กระสวยมือจะมีน้ำหนักเบากว่ากระสวยที่กระตุก หัวท้ายเรียบมน
เหมือนหัวงู ตรงกลางป่องมีไว้สำหรับใส่หลอดด้ายพุ่ง ส่วนกระสวยที่กระตุก จะมีลักษณะ

หัวท้ายแหลมเหมือนเรือ ปลายสุดทั้ง 2 ข้าง มีหัวทำด้วยโลหะเพื่อสำหรับถ่วงน้ำหนักใน
ขณะที่พุ่งโดยใช้แรงกระตุก กระสวยชนิดนี้มีทั้งรางเดี่ยวและรางคู่

5. สะเป้าน เป็นไม้ท่อนกลมๆ ใช้ม้วนผ้าที่ทอแล้ว สะเป้านอยู่ชิดกับที่นั่ง
ของช่างทอ ใช้หมุนเข้าหาตัวเพื่อเก็บผ้าส่วนที่ทอเสร็จแล้วเอาไว้เพื่อที่จะได้ทอส่วนที่เหลือ
ต่อไป

6. หัวขนหมู (แปรงหวีดำย) ใช้ในการแปรงเส้นด้ายยืนไม่ให้พันกันเวลา
ทอ ในอดีตใช้ขนของหมูป่า(ขนแผงหลังของหมูป่า) ทำเป็นหวีใช้แทนแปรงหวีดำยเพราะ
เส้นขนของหมูป่ามีลักษณะแข็ง เส้นขนยาวใหญ่กว่าสัตว์อื่นๆ

7. ไม้แป อยู่ส่วนล่างของกี่ ใช้เหยียบเพื่อสับด้ายเส้นยืนให้ห่างออกจากกัน แล้วร่อนด้ายด้วยกระสวยอีกทีหนึ่ง

8. อีดฝ้าย เป็นเครื่องมือที่ใช้แยกปุยฝ้ายและเมล็ดฝ้ายออกจากกันส่วนใหญ่ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้สัก ฐานมีลักษณะเป็นรูปตัวทึที่มีขาตั้ง 2 ขาสองประมาณ 55 เซนติเมตร ปลายขาตั้งตรง ขาตั้งยึดด้วยไม้มีแกนหมุน 2 แกน แกนหนึ่งสั้น อีกแกนหนึ่งยาวกว่ามีมือจับ ปลายทั้งสองของแกนทำเป็นฟันเฟือง แกนของอีดมักจะทำมาจากแกนไม้ประดู่เพราะต้องการความแข็งแรง ระหว่างแกนมีฝารองกันไม่ให้ปุยฝ้ายและเมล็ดฝ้ายปนกันภายหลัง

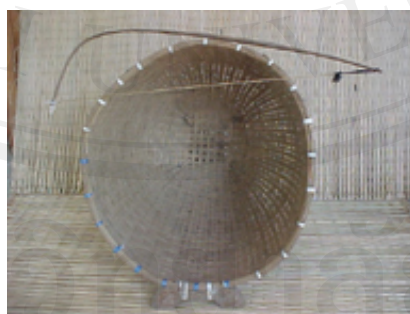

จากอีดฝ้ายแล้ว ในขณะที่อีดฝ้ายหากแกนหมุนฝืดหรือหมุนไม่ค่อยสะดวก ในอดีตจะใช้ไขมันจากสัตว์มาใส่บริเวณฟันเฟือง แต่ปัจจุบันอาจจะใช้เทียนไขหรือน้ำมันหล่อลื่นแทน เมื่ออีดฝ้ายไปชักพักแล้ว อีดไม่สามารถแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้ายและปุยของฝ้ายติดอยู่ระหว่างแกนทั้งสอง หมุนไม่ขยับไปทางไหน ให้ตอกลิ้มไม้เล็กๆ ที่อยู่ติดกับแกนหมุน ค่อยๆ ตอกจนสามารถหมุนแกนหมุนให้เมล็ดออกจากปุยฝ้าย

9. เปี้ย คือ อุปกรณ์ในการทำเส้นด้ายเป็นใจ ใช้เรียงเส้นด้ายออกจากฝืน โดยเรียงเส้นด้ายออกเป็นม้วนเล็กๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า“ใจ” ไม้ที่ทำเปี้ยทำมาจากไม้ที่มีคุณสมบัติที่เด่นประการหนึ่ง คือต้องมีน้ำหนักเบาและแข็งแรง เช่น ไม้สัก เปี้ยประกอบด้วยไม้จำนวน 3 ชิ้น โดยมีแกนหลัก 1 แกน และไม้อีก 2 ชิ้น นำไปต่อตรงด้านปลายแกนทั้งสองข้าง โดยมีการต่อปลายด้านหนึ่งทางแนวตั้งและต่ออีกด้านหนึ่งทางแนวนอน การใช้งานของเปี้ยนั้น จะผูกเส้นด้ายกับปลายด้านใดด้านหนึ่งทางแนวนอน การใช้งานของเปี้ยนั้นจะผูกเส้นด้ายกับปลายด้านใดด้านหนึ่งก่อน พันเส้นด้ายผ่านปลายอีกด้านหนึ่ง ทำสลับกันแบบนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ฝ้ายตามขนาดที่ต้องการ

10. กัง กังยิงฝ้ายเป็นคำพื้นเมืองทางภาคเหนือที่ใช้เรียกอุปกรณ์ตีดปูยฝ้ายให้ขึ้นฟู มีลักษณะคล้ายคันธนูขนาดพอประมาณ โดยใช้ร่วมกับเปียดึงฝ้ายหรือसरुन ใส่ปูยฝ้ายที่แยกเมล็ดตากแดดขึ้นฟูดีแล้วใส่ในเปียดึงฝ้าย ใช้กังยิงปูยฝ้ายจนปูยฝ้ายแตกฟูฟู จากนั้นนำมาม้วนกับไม้ม้วนฝ้ายหรือไม้กักฝ้ายให้เป็นแท่งๆ ทางเหนือเรียกว่า “ลูกหลีหรือบ่าหลูหลี”

11. โจง คือเป็นกระบุงหรือตะกร้าสานขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ตามแบบโบราณใช้ร่วมกับกัง การยิงฝ้ายจะวางโจงนอนตะแคงเอาไว้ แล้วยิงฝ้ายด้วยกังภายในโจง ซึ่งโจงต้องยาวได้ขนาดกับกัง

12. โกงผัดหลอด เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นฝ้ายจากลูกหลีให้เป็นเส้นด้าย เริ่มจากนำเส้นด้ายที่ใช้เป็นเส้นเริ่มต้นไปผูกกับส่วนที่เรียกว่า แหว่ หรือ แหวนของฝ้ายก่อน จากนั้นก็นำลูกหลีมาวางทาบใส่เส้นด้ายเริ่มต้น แล้วใช้มือขวาหมุนฝ้ายเพื่อให้วงล้อของฝ้ายหมุน ส่วนมือซ้ายจะใช้ดึงลูกหลีที่วางทาบกับเส้นด้ายเริ่มต้นดังกล่าว ซึ่งการทำเช่นนี้จะเป็นผลให้ใยฝ้ายหรือลูกหลีค่อย ๆ เชื่อมต่อกับเส้นด้ายเริ่มต้นกลายเป็นเส้นเดียวกัน การดึงลูกหลีจะต้องดึงด้วยน้ำหนักมือที่พอดี เพื่อให้ได้เส้นด้ายที่มีขนาดสม่ำเสมอไม่เปลี่ยนใหญ่หรือเล็กจนเกินไป และเส้นด้ายไม่ขาดในขณะที่ปั่นฝ้ายด้วย ใยฝ้ายที่ถูกปั่นเป็นเส้นแล้วจะถูกหมุนกรอไปอยู่ในส่วนที่เรียกว่า แหว่คล้ายกรอด้วย ฝ้ายจะมีขาตั้งข้างเดียว ทั้งนี้เพื่อให้ฝ้ายเอียงเข้าหาผู้ปั่นฝ้าย ซึ่งจะทำให้ผู้ปั่นฝ้ายนั่งปั่นฝ้ายได้สบายมากขึ้น

13. บ่าก๊วก เป็นอุปกรณ์ในการต่อเส้นด้ายที่ผ่านการย้อมสีแล้วเพื่อให้สีเดียวกันเป็นเส้นเดียวกัน โดยการนำใยด้ายที่ย้อมสีแล้วไปสวมคล้องกวาง แล้วเอาปลายด้ายข้างหนึ่งไปผูกไว้ที่รูของบ่าก๊วก แล้วนำบ่าก๊วกไปใส่แกนหมุนที่เรียกว่า หางเหิน อีกที จากนั้นจะทำการหมุนบ่าก๊วกเพื่อเป็นการต่อด้ายจากกวางไปสู่บ่าก๊วก เมื่อด้ายหมดจากกวาง ด้ายทั้งหมดก็จะไปพันอยู่ที่บ่าก๊วก จากนั้นก็ถอดบ่าก๊วกออกจากแกนหมุนหรือหางเหินวางเอาไว้ แล้วทำลักษณะอย่างเดียวกันนี้สำหรับใยด้ายสีอื่นๆต่อไป ซึ่งด้ายที่ต่อเป็นเส้นเดียวกันแล้วส่วนหนึ่งจะมีการถักด้ายจากบ่าก๊วกเข้าสู่หลอดด้ายโดยใช้ฝ้ายเพื่อนำหลอดด้ายไปใส่ในกระสวยใช้ปั่นด้ายเส้นพุ่งต่อไป

14. หลักฮ้วนหรือผ้าขงจิ้นทุกเป็นอุปกรณ์แยกด้ายเส้นยืนจากด้ายเส้นเดียวที่พันอยู่กับปากัวกให้ด้ายอยู่กันเป็นชุดตามสีและจำนวนเส้นที่ต้องการ โดยการดึงเส้นด้ายจากปากัวกไปจึงบนหลักฮ้วนด้ายไขว้ไปมาซึ่งจะต้องดึงด้ายให้ตึงเพื่อมิให้ด้ายไหลมารวมกัน จนกระทั่งด้ายหมดจากปากัวก จากนั้นก็ทำการถอดด้ายออกจากหลักฮ้วนทุกโดยการถอดกลับไปมาแล้วมัดด้ายที่ถอดออกมาให้เป็นชุด ๆ ตามที่ได้ฮ้วนวนสลับเอาไว้ เมื่อทำเสร็จแล้วก็จะได้ด้ายเส้นยืนเพื่อเตรียมขึ้นกี่ต่อไป หากต้องการเส้นด้ายที่มีขนาดยาวสามารถขยายความกว้างของหลักฮ้วนออก เนื่องจากหลักฮ้วนด้ายจะมีลิมที่สอดคล้องไว้ที่หลักเพื่อการปรับความกว้างของหลักฮ้วนด้ายไว้ด้วย

สำหรับอุปกรณ์ในการทอผ้าฝ้ายนั้น เป็นกึ่งที่สร้างจากไม้เนื้อแข็งซึ่งมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพค่อนข้างใหม่ นอกจากนี้ยังมีวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ที่ใช้เตรียมเส้นฝ้าย ซึ่งจากการพูดคุยกับประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้าพบว่า วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มมีหลายอย่าง แบ่งตามการใช้งานในกระบวนการและขั้นตอนในการผลิตออกเป็น 3 ส่วนคือ ใช้สำหรับเตรียมฝ้ายยืน ใช้สำหรับเตรียมฝ้ายพุ่งและใช้สำหรับการทอผ้า โดยทั้ง 3 ส่วนนี้จะใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือหลายชนิดแตกต่างกันออกไป

การเตรียมฝ้ายยืนนั้น ประธานกลุ่มทอผ้ากล่าวว่า “การเตรียมฝ้ายยืน (โวันฝ้าย) จะใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือได้แก่ ระวัง(กวง) ใช้เพื่อให้เส้นฝ้ายคลี่ออกเป็นวงกว้างไม่พันกัน เครื่องกรอฝ้าย (บะหลุก) มีทั้งแบบที่ทำจากไม้และแบบที่เป็นเครื่องกรอฝ้ายมอเตอร์ หลอดเดินฝ้าย (กัวก) ใช้พันเส้นฝ้ายที่จะนำไปใช้ในการเตรียมฝ้ายยืน ม้าเดินฝ้าย (หลักโวันฝ้าย) ใช้สำหรับคล้องเส้นฝ้ายที่ใช้เป็นฝ้ายยืนและบันไดลิง (รางโวัน) ใช้แยกเส้นฝ้ายไม่ให้พันกันขณะเตรียมฝ้ายยืน (โวันฝ้าย)” และขณะเดียวกันสมาชิกกลุ่มทอผ้าคนหนึ่งอธิบายเพิ่มเติมในเรื่องเดียวกันว่า “วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้เตรียมฝ้ายยืนบางอย่างได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้ใช้งานได้สะดวกขึ้นเช่น การใช้กระป๋องนมทำเป็นหลอดเดิน

ฝ้าย (กวัก) แทนการใช้ไม้ไผ่ทำให้ใช้งานได้ดีขึ้น ไม่ต้องเปลี่ยนบ่อยๆ ส่วนเครื่องกรอฝ้ายมอเตอร์ก็ทำให้กรอฝ้ายได้เร็วขึ้น”

ส่วนการเตรียมฝ้ายพุงนั้น สมาชิกกลุ่มทอผ้าจะใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่มีลักษณะเป็นวงล้อที่ติดอยู่กับฐานไม้เวลาใช้งานก็จะหมุนวงล้อนั้น ดังข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากสมาชิกกลุ่มทอผ้าคนหนึ่งว่า “การเตรียมฝ้ายพุงจะใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่สำคัญได้แก่ ไน (โก้งผัดฝ้าย) ใช้สำหรับหมุนให้เส้นฝ้ายพันกับหลอดฝ้ายพุง (แกนหลอด) ระวัง (กวาง) ใช้ใส่เส้นฝ้ายเพื่อไม่ให้พันกันขณะที่กรอฝ้ายเข้าหลอดและหลอดฝ้ายพุง (แกนหลอด) ใช้พันเส้นฝ้ายที่ใช่เป็นเส้นพุง” และสมาชิกอีกคนหนึ่งได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “แต่เดิมกลุ่มใช้ใน (โก้งผัดฝ้าย) ที่ทำจากไม้ไผ่หรือหวายแต่ต้องเปลี่ยนบ่อยๆ เพราะชำรุดง่าย ต่อมาได้ดัดแปลงโดยใช้ล้อจักรยานเก่าที่ถอดยางออกมาทำเป็น ไน (โก้งผัดฝ้าย) พบว่า สามารถใช้งานได้ง่ายไม่ต้องเปลี่ยนหรือซ่อมแซมบ่อยๆ อันที่ใช้อยู่นี้ใช้มานาน 10 กว่าปีแล้ว

การทอผ้าฝ้ายนั้น มีกี่ทอผ้า 2 ลักษณะคือ กี่พื้นเมืองเป็นแบบที่ผู้ทอต้องใช้มือสอดกระสวยให้พุงผ่านฝ้ายยืนด้วยตนเอง ส่วนกี่กระตุกเป็นแบบที่ผู้ทอต้องกระตุกเชือกเพื่อให้กระสวยพุงผ่านรางไม้ จากข้อมูลของประธานกลุ่มกล่าวว่า “กลุ่มใช้กี่ทอผ้า 2 แบบคือ กี่ทอมือหรือกี่พื้นเมืองและกี่กระตุก ซึ่งส่วนมากกลุ่มจะใช้กี่ทอมือเพราะสามารถใช้ทอผ้าที่มีลวดลายต่างๆ ได้ตามที่ต้องการและใช้ทอเส้นฝ้ายได้หลายขนาด ต่างจากการใช้กี่กระตุกที่ใช้ทอได้เฉพาะลวดลายธรรมดา และฝ้ายพุงที่ใช้จะมีขนาดเส้นเล็กและต้องเรียบเสมอกัน กลุ่มจึงใช้กี่กระตุกในการทอผ้าที่เนื้อผ้าค่อนข้างบางเท่านั้น” สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านคอนหลวง ได้นำเอาที่กระตุกมาใช้คู่กับกี่ทอมือมานานมานานแล้ว เหตุผลที่ใช้กี่กระตุกทอผ้าเพราะใช้งานง่าย ทำให้ทอผ้าได้สะดวกรวดเร็วและได้ปริมาณมากกว่ากี่ทอมือ แต่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ก็ยังใช้กี่ทอมือเนื่องจากใช้ทอผ้าที่มีลวดลายซับซ้อนและต้องอาศัยความประณีตได้ดีกว่าที่กระตุก

ขนาดของกี่ทอผ้านั้น มีทั้งที่ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ แบ่งเป็นกี่ทอมือและกี่กระตุก ที่ขนาดใหญ่อาจเรียกว่ากี่คู่เพราะต้องใช้คนทอพร้อมกัน 2 คน ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มจะมาทอผ้าที่โรงเรียนของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกกลุ่มทอผ้าแต่ละคนจะมีความถนัดในการใช้กี่ทอผ้าแตกต่างกันไป นอกจากนี้ในส่วนของแหล่งที่มาของกี่ทอผ้า มีทั้งที่ของประธานกลุ่มที่เป็นของเก่าตกทอดจากพ่อแม่ และส่วนที่เหลือได้รับงบประมาณในการจัดซื้อจากสำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรง ส่วนกี่ทอผ้าขนาดใหญ่ได้รับงบประมาณจากโครงการสตรีและเยาวชนลำพูน กี่ทอผ้าของกลุ่มมีทั้งที่เป็นของประธานกลุ่มและที่ได้รับงบประมาณจากสำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรงและโครงการสตรีและเยาวชนลำพูน โดยกลุ่มต้องนำ

งบประมาณที่ได้รับไปจ้างช่างไม้ในหมู่บ้านดอนหลวงสร้างโครงกึ่ง ซึ่งงบประมาณที่ได้รับมา จะเพียงพอเฉพาะค่าโครงกึ่งเท่านั้น ส่วนวัสดุ อุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในการทอผ้ากลุ่มต้องซื้อเพิ่มเติมเอง

ผู้วิจัยยังสังเกตพบว่า นอกจากที่ทอผ้าแล้วยังมีวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ทอผ้าอีกหลายอย่างประกอบด้วย ฟืม ขอบฟืม (จะขัด) ตะกอล (เขา) กระสวย คานเหยียบ (ไม้เหยียบ) ไม้หลาบ ลูกกรอก (บะล้อ) ไม้พันผ้าและกรรไกร วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการทอผ้าฝ้ายนั้น นอกจากโครงกึ่งแล้วยังมีฟืมใช้สอดฝ้ายขึ้นเพื่อแยกให้เส้นฝ้ายแยกจากกันและใช้กระทบฝ้ายพุ่งที่สานขัดกับฝ้ายขึ้น ขอบฟืม (จะขัด) ใช้ใส่ฟืมและใช้จับกระทบเส้นฝ้าย ตะกอล (เขา) ใช้ ร้อยฝ้ายขึ้นเพื่อแบ่งให้เป็นหมวดหมู่ตามลวดลายที่ต้องการ กระสวยใช้ใส่หลอดฝ้ายพุ่ง (แกนหลอด) สำหรับสอดไประหว่างช่องของฝ้ายขึ้น คานเหยียบ (ไม้เหยียบ) จะใช้เหยียบให้ตะกอล (เขา) แยกออกจากกัน ไม้หลาบใช้สอดระหว่างฝ้ายขึ้นเพื่อให้เกิดช่องว่างสำหรับพุ่งกระสวยเข้าไปและลูกกรอก (บะล้อ) ใช้แขวนเชือกที่ผูกติดกับตะกอล (เขา) นอกจากนี้ยังมีไม้พันผ้า ใช้พันผ้าที่ทอแล้ว และสมาชิกกลุ่มอีกคนหนึ่งได้กล่าวเสริมว่า “ในการทอผ้าฝ้ายยังใช้วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมืออื่นๆ เพื่อช่วยทำให้ทอผ้าได้สะดวกขึ้นได้แก่ หวีฝ้าย ที่ใช้หวีเส้นฝ้ายไม่ให้พันกัน ผังใช้ชิงหน้าผ้าที่ทอให้ตึง สายวัดใช้วัดความยาวของผ้าที่ทอ กรรไกรสำหรับตัดเส้นฝ้ายหรือผ้าฝ้ายที่ทอเสร็จแล้ว เข็มเย็บผ้าใช้เย็บปลายผ้าฝ้ายที่เหลือเข้ากับผ้าที่ติดอยู่กับไม้พันผ้า และใช้ถ้าวใช้ทาดตรงปลายนิ้วเพื่อถนอมเส้น ขณะที่พันเส้นฝ้ายให้เชื่อมต่อกัน” นอกจากนี้ยังได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าว่า “วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าในอดีตและปัจจุบันไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก จะมีเพียงบางอย่างที่เปลี่ยนไปคือ ฟืม ซึ่งสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ทำเป็นซี่ฟืม แต่มีข้อเสียตรงที่ซี่ไม่ค่อยเรียบและห่างกัน เมื่อนำมาใช้ทอผ้าจะทำให้เนื้อผ้าไม่ค่อยสวย ต่อมาทางกลุ่มเปลี่ยนไปใช้ฟืมเหล็กเพราะซี่ถี่กว่า จึงใช้ทอเส้นฝ้ายที่มีขนาดเล็กได้และเนื้อผ้าที่ทอจะเรียบเนียนสวยงาม รวมทั้งยังใช้งานได้นานไม่ต้องเปลี่ยนบ่อยเหมือนฟืม ไม้ไผ่ ส่วนไม้พันผ้านั้นสมัยก่อนจะทำจากไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง แต่เนื่องจากสมาชิกกลุ่มต้องทอผ้าในปริมาณมากการใช้ไม้พันผ้าจะทำให้การทอผ้าไม่สะดวกและบางครั้งผ้าที่ทอหนักเกินไปไม่สามารถยกได้ทั้งประธานและสมาชิกกลุ่มทอผ้าจึงร่วมกันออกแบบที่ม้วนผ้าที่ทำจากเหล็กทำให้ใช้งานได้ง่าย และสะดวกเพราะสามารถปรับระดับได้และใช้ม้วนผ้าได้มากขึ้นซึ่งสมัยก่อนผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะทำฟืมใช้เอง โดยนำไม้ไผ่สี่ลูกหรือไม้รวกด้ามมาทำเป็นซี่ฟืม ซึ่งมักจะทำเป็นซี่ห่างๆ แต่ต่อมาชาวบ้านในหมู่บ้านดอนหลวงส่วนใหญ่หันมาใช้ฟืมเหล็กเพราะซี่ถี่กว่า มีความแข็งแรงทนทานกว่า

แหล่งที่มาของวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าฝ้าย เพื่อเป็นการประหยัดและสะดวกกับการทำงาน ดังนั้น วัสดุ อุปกรณ์ส่วนใหญ่จึงมาจาก 3 ทางคือ ทำเอง จ้างทำตามสั่งและซื้อมา ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของประธานกลุ่มว่า “วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า ส่วนใหญ่จะทำจากไม้หรือไม้ไผ่ซึ่งบางอย่างสมาชิกกลุ่มก็ทำเองโดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนและบางอย่างที่ไม่สามารถทำได้ก็จ้างช่างไม้ในหมู่บ้านดอนหลวงทำให้ วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมืออีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ทำจากไม้ กลุ่มจะซื้อจากร้านค้าต่างๆ” และส่วนมากกลุ่มจะจ้างช่างไม้ที่อยู่ในหมู่บ้านดอนหลวงทำวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ สาเหตุที่สมาชิกกลุ่มไม่ทำเอง เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยความสามารถและฝีมือค่อนข้างมาก ขั้นตอนการทาก็ยุ่งยาก ใช้เวลานานรวมทั้งไม่มีเครื่องมือที่ใช้ทำ ซึ่งวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่กลุ่มจ้างช่างไม้ทำก็คือ ขอบพื้ม (จะขัด) กระสวย คานเหยียบ (ไม้เหยียบ) ไม้หลาบและลูกรอก (บะล้อ) บางอย่างก็จ้างช่างเชื่อมในหมู่บ้านทำให้ได้แก่ที่พันผ้า ส่วนตะกอล (เขา) กลุ่มจะจ้างช่างในหมู่บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียวทำ เนื่องจากในหมู่บ้าน ดอนหลวงไม่มีคนที่ทำตะกอล (เขา) เป็นแล้ว และวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมืออื่นๆ ที่เหลือ ทางกลุ่มจะซื้อจากร้านค้าในจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งได้แก่ พื้ม หวีฝ้าย กรรไกร สายวัดและเข็มเย็บผ้า

เกณฑ์การคัดเลือกวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าฝ้ายนั้น โดยยึดหลัก คือ ความประหยัด ความแข็งแรงและหาง่าย วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ ที่ทำจากไม้หรือไม้ไผ่ต้องเลือกที่มีผิวเรียบไม่ขรุขระและไม่มีแมลงกัดแทะ ส่วนที่ทำจากวัสดุอื่นๆ ต้องพิจารณาถึงความแข็งแรง ราคาไม่แพง สามารถหาได้ง่ายและสามารถใช้งานได้นาน ไม่ต้องเปลี่ยนบ่อย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งที่ว่า “วัสดุที่ใช้ทำ วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือจะต้องมีความแข็งแรงและสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ราคาไม่แพงมากนัก มีอายุการใช้งานนานและเหมาะสมกับการนำมาใช้งานในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้า” และกลุ่มจะเลือกวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้งานง่าย สะดวกและมีความแข็งแรงทนทาน บางอย่างหากใช้งานแล้วพบข้อบกพร่อง สมาชิกกลุ่มก็พยายามหาวิธีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ใช้งานได้ดีขึ้น เช่น กลุ่มใช้กระป๋องนมทำ ระวึง (กวง) และใช้ที่พันผ้าจากเหล็กแทนการใช้ไม้หรือไม้ไผ่ เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีการถ่ายทอดความรักความผูกพันให้กับลูกหลานที่รับการถ่ายทอดทักษะด้วยโดยทำการถ่ายทอดในลักษณะที่ละเล็กละน้อย การถ่ายทอดใช้วิธีให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมจะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดความรู้ในยุคโบราณ เป็นการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ถ่ายทอด ลูกหลานเป็นผู้รับการถ่ายทอด วิธีการ

ถ่ายทอดจะใช้การสาธิตและปฏิบัติจริง โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ของจริงและมีผู้เฒ่าผู้แก่คอยให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมในชุมชนช่วงการเปลี่ยนแปลง

เมื่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลง และมีการพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมให้เป็นประเทศที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก กระแสความต้องการบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกันชุมชนเป็นหลัก ไม่สามารถที่จะให้ผลตอบแทนในรูปของ “เงิน” เพื่อใช้เป็นตัวในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการใหม่ๆ ที่เข้ามาในชุมชน ชุมชนบ้านดอนหลวงจึงหาทางออกด้วยการปรับเปลี่ยนระบบแบบแผนการทอผ้าแบบเดิม เป็นแบบแผนการทอผ้าที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดมากขึ้น

แบบแผนการทอผ้าเริ่มเปลี่ยนในระยะแรกปีพ.ศ. 2525 – 2545 โดยเริ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายขึ้น ช่วงแรกเป็นการผลิตเพื่อใช้และจำหน่ายในท้องถิ่น ต่อมาหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนให้ความสำคัญและให้การสนับสนุน รวมทั้งกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ได้เข้าไปสนับสนุนในด้านการผลิต การตลาด เงินทุนหมุนเวียน การอบรมรูปแบบเทคนิคต่างๆ จนกลุ่มทอผ้าฝ้ายเริ่มมีความมั่นคง จนมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจำนวน 40 คน ในปีพ.ศ. 2539

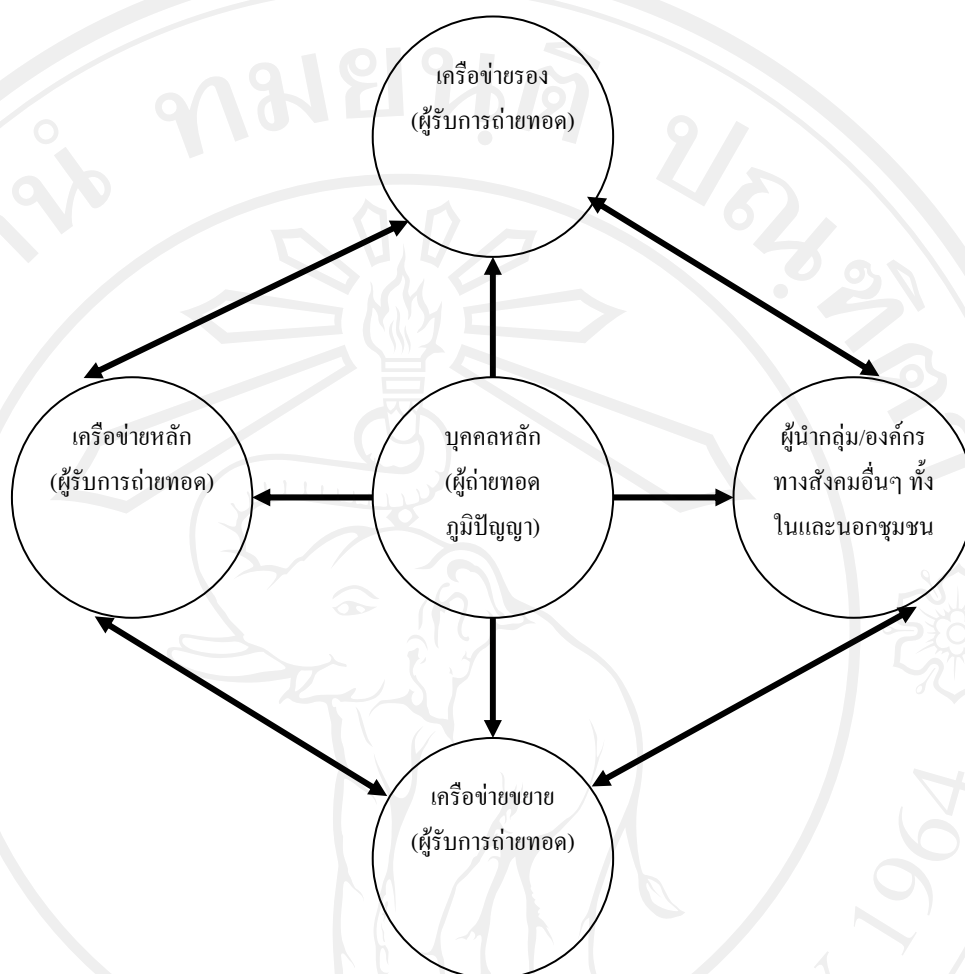
-เนื้อหา/สื่อ ในการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้ในยุคการเปลี่ยนแปลง สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ถ่ายทอดทักษะเบื้องต้นให้กับลูกหลานและญาติที่สมัครใจ โดยการฝึกปฏิบัติจริง และขยายการถ่ายทอดความรู้ไปสู่สมาชิกกลุ่มทอผ้าภายในชุมชน องค์กรชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ไปยังสมาชิกกลุ่ม โดยการบอกเล่าการประชุมของหน่วยงานราชการ การถ่ายทอดเทคนิคที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพการทอผ้าฝ้าย จากการฝึกอบรมการประชุมและการสนทนาพูดคุย

จากการสนทนากลุ่มสตรีที่ประกอบอาชีพทอผ้าพบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มมากกว่า 20 ปี ทั้งนี้ โครงสร้างกลุ่มสตรีคือ ภายในกลุ่มสตรีประกอบด้วย คณะกรรมการและสมาชิก คณะกรรมการกลุ่มดังกล่าวได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มให้กิจกรรมทอผ้าบรรลุเป้าหมาย มีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 6 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าผืน กลุ่มทอผ้าทุกอย่าง กลุ่มทอผ้าขายเป็นเมตร กลุ่มตัดเย็บแปรรูป กลุ่มปักผ้าและถักริมผ้า โดยแต่ละกลุ่มจะมีประธานเป็นผู้ดูแล และประธานกลุ่มจะเป็นผู้รับงานและแจกจ่ายให้กับสมาชิกของตน ตามคำบอกเล่าของสมาชิกที่ว่า “ประธานนำหน้า ลูกน้องโดยหลัง” และเมื่อสอบถามระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกสตรีในชุมชน ซึ่งให้ข้อมูลว่า

“สมาชิกในกลุ่มเป็นญาติกัน ญาติร่วมบ้านกัน มีบ้านอยู่ใกล้กัน เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นญาติกันดั่งหมู่บ้าน คนนี้เป็นปู่ คนนี้เป็นน้ำ คนนี้เป็นอา” จากคำบอกเล่าสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของกลุ่มมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เป็นการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าฝ้ายในช่วงเวลาที่ผ้าฝ้ายมีการขยายตัวและเป็นที่ต้องการมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ในปีพ.ศ. 2525 ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 ได้เข้ามาสนับสนุนให้สตรีในมีการรวมกลุ่มผู้ทอผ้าฝ้ายบ้านดอนหลวงขึ้น เพื่อรวมกันจำหน่ายสินค้าและอบรมเพิ่มทักษะด้านต่างๆ ให้สตรีผู้ทอผ้าประมาณ 10 คนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ทอผ้าฝ้ายขึ้นมาเป็นสมาชิก ช่วงแรกเป็นการผลิตเพื่อใช้และจำหน่ายในท้องถิ่น ต่อมาได้รับการช่วยเหลือด้านการตลาดและเงินทุนหมุนเวียนจนมีสมาชิกเพิ่มขึ้นในปีพ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ในช่วงแรกๆ นั้นจะให้ความรู้ในเรื่องของลวดลายผ้าแบบใหม่ๆ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดและให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูโต๊ะ ม่านหน้าต่าง เป็นต้น

ในการสอบถามสมาชิกกลุ่มทอผ้า พบว่า สตรีที่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ให้เหตุผลถึงความต้องการที่คล้ายคลึงกันก็คือ “ต้องถนัดความถนัด ต้องถนัดการขายผ้าทอ ต้องถนัดเงินทุนทอผ้า และเพื่อความสามัคคีในหมู่บ้าน นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มหรือประธานกลุ่ม ก็คือป้าบัวเพชร และป้าสังวาล ซึ่งเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับ และยกย่องจากสมาชิกในชุมชน มีหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มในฐานะเป็นผู้นำกลุ่ม และขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้การทอผ้าฝ้ายแก่สมาชิกในกลุ่มอีกด้วย

แผนภูมิ 1 รูปแบบการถ่ายทอดความรู้และการจัดการร่วมไปสู่กลุ่มบุคคลและชุมชน

โครงสร้างของกลุ่มทอผ้า

1. น.ส. อุไร	ผ้าเจริญ	ประธาน
2. นางสมบุรณ์	ยาจันทร์	รองประธาน
3. นางสาวคร	นางข้าวไชย	เลขา
4. นางแสงจันทร์	จันทร์จัน	เหรัญญิก
5. นางทองใบ	ดวงไชยวงษ์	ฝ่ายออกแบบลายผ้า
6. นางผ่องศรี	กันธรรม	ฝ่ายออมทรัพย์
7. นางบุญเมือง	คำป็น	ฝ่ายการตลาด
8. นางแสงจันทร์	วงศ์ชัย	ฝ่ายวัสดุ

9. นางสุนันท์	ปาสวัสดิ์	ฝ่ายปฎิคม
10. นางเพ็ญศรี	สุขลัม	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
11. นางสุพิศ	ลาวนัน	กรรมการ
12. นางอรพิน	สุขรื่องช้าง	กรรมการ
13. นางฟองคำ	วงศ์รัตน์	กรรมการ

โดยโครงสร้างคณะกรรมการของกลุ่มทอผ้า ทำหน้าที่ในการบริหารงานของกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ คือ ประธานกลุ่ม รองประธาน เภรัญญิก ประชาสัมพันธ์ การตลาด และเลขานุการ เพื่อพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันในการบริหารกลุ่ม จากการศึกษาจากกลุ่มพบว่าคณะกรรมการของกลุ่มมักจะมีบุคลิกลักษณะที่คล่องแคล่ว มีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นมีความเป็นผู้นำ ในขณะที่สมาชิกของกลุ่มประกอบด้วย บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้ตามยินยอมปฏิบัติตามคณะกรรมการกลุ่มโดยไม่กล้าโต้แย้งด้วยความเกรงใจ แต่มีสมาชิกส่วนหนึ่งที่มีความกล้าในการวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่ม

ทั้งคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มแต่ละคนจะมีบทบาทในการวางแผนและร่วมกันดำเนินงานในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจหรือลงมติในเรื่องต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการจะเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นและปรึกษาหารือกัน จนได้ข้อสรุปที่สมาชิกทุกคนพอใจและยินยอมปฏิบัติตาม ในการปฏิบัติงานสมาชิกจะมีการแบ่งงานกันทำและหมุนเวียนกัน ทำตามความสามารถและความถนัดของตนเองมีการปรึกษาหารือและช่วยเหลือกันอยู่ตลอดเวลา

กลุ่มทอผ้าฝ่ายบ้านดอนหลวง มีการแบ่งกลุ่มอาชีพหัตถกรรมออกเป็น 6 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝืน กลุ่มทอผ้าทุกอย่าง กลุ่มทอผ้าขายเป็นเมตร 2 กลุ่ม กลุ่มตัดเย็บแปรรูปทอพรหมที่นอน กลุ่มปักผ้าและทอริมนผ้า เพื่อความสะดวกในการควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ โดยในแต่ละกลุ่มจะมีประธานกลุ่มย่อยเป็นผู้ดูแล และประธานกลุ่มจะเป็นผู้รับงานและแจกจ่ายให้กับสมาชิกของตน

ผลการดำเนินการในปัจจุบันสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มทอผ้า และปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง 61 คน โดยมีรายได้ประมาณ 4,000 – 5,000 บาทต่อคนต่อเดือน ทำให้ปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่ลดลง มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เศรษฐกิจโดยรวมของหมู่บ้านดีขึ้น

จากข้อมูลการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้า พบว่า สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพทอผ้ามีทั้งสตรีที่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว สตรีที่ยังเป็นโสดอาศัยอยู่กับพ่อแม่ และสตรีที่หย่าร้างกับสามีแต่มีลูกและพ่อแม่ที่ต้องรับผิดชอบดูแลอยู่ ก่อนที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าจะเข้าสู่อาชีพนี้ ครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีรายได้ไม่แน่นอนและดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรดั้งเดิม ปลูกข้าว ปลูกผักไว้กินในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็เอาไปขาย และหากต้องการสินค้าก็ไปหาซื้อจากตลาดหรือร้านค้าในหมู่บ้านและยังคงมีการแบ่งปันกันระหว่างเพื่อนบ้าน ชีวิตจึงเป็นไปอย่างพออยู่พอกินไม่เดือดร้อนอะไร เวลาวางจากการทำการเกษตรก็จะทอผ้าเก็บไว้ใช้ในครอบครัว และในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น งานทานกัวยสลากในวันออกพรรษา งานบวช และงานแต่งงาน

สมาชิกกลุ่มที่มีอาชีพทอผ้า ต่างมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก เคยเห็นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้านในยามว่าง ต่อมาผ้าที่ถูกทอดังกล่าวก็ถูกนำมาใช้สอยอยู่ในครัวเรือน ทั้งตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าหรือใช้เป็นผ้าปูและผ้าคลุมต่างๆ ตามแต่ต้องการ แต่การทอดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของผู้เป็นเด็กมากนัก ไม่มีใครใส่ใจที่จะฝึกทอให้เป็น กลับเห็นว่าเป็นงานของผู้ใหญ่ที่ไม่ควรเข้าไปยุ่ง เพราะหากทำให้เกิดความเสียหายขึ้นแล้วก็จะถูกตำหนิได้ในที่สุด รวมทั้งผู้ใหญ่ก็ได้ใส่ใจที่จะทำ让孩子ทอผ้าเป็น ดังเช่นป้าบัวเพชร จัดสงคราม หัวหน้ากลุ่มสมาชิกทอผ้าบ้านดอนหลวงได้เล่าให้ฟังว่าในสมัยเด็กก็เคยเห็นแม่ นั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน แต่ก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งอะไรด้วย เพราะมักจะถูกห้ามเมื่อเข้าไปใกล้ แต่จำได้ว่าตัวเองกับเพื่อนผู้หญิงอีก 2 คนซึ่งอยู่บ้านในละแวกเดียวกันเคยไปหากิ่งไม้แล้วนำมาเรียง เอาเศษด้ายที่แม่ใช้ทอมาสอดขึ้นๆ ลงๆ คล้ายกับการทอผ้า แต่ครั้งนั้นก็ถือว่าเป็นการเล่นตามธรรมชาติของเด็กผู้หญิง ซึ่งพอเติบโตขึ้นมาก็เลิกเล่นแบบนั้น

นอกจากนั้นป้าบัวเพชรยังเล่าต่ออีกว่า ตนเองได้เริ่มฝึกทอผ้าอย่างจริงจังตอนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะไม่ได้เรียนต่ออีก แม่เริ่มให้ทอผ้าเป็นผ้าผืนเล็กก่อน เมื่อเริ่มคล่องก็ได้ทอเป็นผ้าผืนใหญ่ที่สามารถตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าใช้สวมใส่ได้ แต่ลวดลายที่ทอก็เป็นลวดลายที่ง่ายไม่มีเทคนิคพิเศษอะไร ผ้าที่ทอได้จึงคล้ายๆ กันกับของคนอื่นจะต่างกันก็ทีลีสี่ที่จะทอตามที่ตนเองชอบ ส่วนสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ก็มักจะมีจุดเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกัน นั่นก็คือ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้ามาจากการเรียนรู้จากบุคคลในครอบครัว และเมื่อมองเห็นว่าอาชีพการทอผ้าเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดีจึงหันมาให้ความสนใจกับอาชีพการทอผ้า โดยอาศัยประสบการณ์

และความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าที่ตนเองมีอยู่มาพัฒนาให้ก้าวหน้าและทันสมัย จนสามารถยึดอาชีพการทอผ้าเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

การถ่ายทอดความรู้ในช่วงนี้เป็นการถ่ายทอดจากประธานกลุ่มทอผ้าไปยังสมาชิกในกลุ่ม ครอบครัวก็ยังเป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดความรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และทักษะในการทอผ้าฝ้าย แต่ได้รับการถ่ายทอดขยายวงกว้างออกไปจากที่ถ่ายทอดเฉพาะลูกหลานก็เปลี่ยนเป็นการถ่ายทอดในกลุ่มสตรีที่มีความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพการทอผ้า หลายคนเห็นช่องทางในการมีรายได้เพราะไม่ต้องออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้าน วิธีการถ่ายทอดยังใช้วิธีการสาธิตด้วยการปฏิบัติจริง ใช้วัสดุอุปกรณ์จริงเหมือนเดิม แต่เนื้อหาในการถ่ายทอดบางอย่างก็เริ่มหายไป เช่น การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย ซึ่งเคยปลูกไว้ตามไร่นาตามนาใกล้ๆ หมู่บ้านก็หมดลงและพื้นที่ที่เคยเป็นที่ปลูกฝ้ายก็เปลี่ยนเป็นสวนลำไย สวนกระเทียมตามความต้องการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูก ฝ้ายที่เคยปลูกได้ก็ต้องซื้อเส้นฝ้ายสำเร็จรูปจากโรงงานที่สั่งซื้อจากโรงงานแห่งหนึ่งในตลาดวโรรส จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงนี้การผลิตเส้นฝ้ายมีขั้นตอนที่ย่างยากใช้เวลานานและเส้นฝ้ายที่ผลิตเองมักจะไม่นับขนานเส้นไม่เท่ากัน เวลานำไปทอก็ขาดง่าย แต่เส้นฝ้ายสำเร็จรูปมีคุณภาพดีกว่าราคาถูกและมีหลายขนาดให้เลือกใช้ตามความต้องการ

การถ่ายทอดความรู้โดยองค์กรชาวบ้านโดยผ่านกลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นมา โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่าซางและเทศบาลตำบลแม่แรงเป็นที่ปรึกษา เช่น กลุ่มทอผ้าบ้านดอนหลวง มีการถ่ายทอดในสองลักษณะ คือ การถ่ายทอดโดยผู้นำกลุ่มซึ่งได้รับความรู้จากการดูงาน การอบรม จากภายนอกหมู่บ้านแล้วนำความรู้เหล่านั้นมาเล่าหรือแจ้งให้สมาชิกของกลุ่มซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด เช่น เรื่องการทอผ้าลายใหม่ การแปรรูปจากผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย การทำบัญชีรายรับรายจ่าย ตลาดหรือแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น วิธีการถ่ายทอดมีทั้งแบบเล่าให้ฟังแบบไม่เป็นทางการ เมื่อมีการประชุมกันภายในกลุ่มผู้นำก็จะเล่าให้ฟังถึงสิ่งที่ได้ไปอบรมหรือดูงานมาว่าเรื่องอะไรได้ความว่าอย่างไรให้กับสมาชิกในกลุ่ม ส่วนการถ่ายทอดที่เป็นทางการคือการประชุม ทั้งการประชุมคณะกรรมการของกลุ่ม การประชุมสมาชิก และการถ่ายทอดที่เป็นการปรึกษาหารือกัน เช่น การจัดการด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ การจัดการด้านวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ การจัดการด้านแรงงาน การจัดการด้านกระบวนการผลิต เป็นต้น เรื่องต่างๆ ดังกล่าวจะกำหนดขึ้นได้ด้วยการประชุมคณะกรรมการเพื่อหาข้อยุติ และการเรียกการประชุมเพื่อหาข้อเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นถ่ายทอดความรู้ทั้งสิ้น

พัฒนาการการถ่ายทอดความรู้ในช่วงการเปลี่ยนแปลง

การถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือบ้านคอนหลวงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี สภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นสภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย สังคมเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท เปลี่ยนแปลงจากสังคมการเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าจึงมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการตามยุคตามสมัย ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อปรับตัวเองให้สอดคล้องกับระบบใหม่ได้ พัฒนาการของการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าฝ้าย มีทั้งในส่วนของผู้ถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด เนื้อหา และวิธีการที่ถ่ายทอด

ผู้ถ่ายทอดความรู้ในอดีตที่สำคัญคือ สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเป็นส่วนใหญ่ โดยแม่ ย่า ยาย ทำการถ่ายทอดให้ลูกหลาน ด้วยความคาดหวังที่จะให้ลูกหลานมีความรัก ความซาบซึ้งในศิลปะของการทอผ้าฝ้าย และมีทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข ต่อมาความต้องการผ้าฝ้ายทอมือของตลาดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ระบบการผลิตผ้าฝ้ายทอมือก็เริ่มปรับตัวมีการจัดตั้งองค์กร เพื่อทำหน้าที่ติดต่อกำขายกับระบบตลาด มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพและร้านค้าของหมู่บ้าน มีการพัฒนาระบบการผลิต ให้สามารถผลิตได้จำนวนมากและมีคุณภาพตามความต้องการของผู้ซื้อ ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ถ่ายทอดความรู้นอกจากสถาบันครอบครัวแล้ว หน่วยงานราชการ องค์กรชาวบ้าน คือ กลุ่มต่างๆ ก็เข้ามามีส่วนในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีให้กับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา โดยมีความคาดหวังให้ชาวบ้านสามารถผลิตได้ปริมาณคุณภาพตามความต้องการของตลาด

ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ลูกหลานของครอบครัวที่เป็นหญิงสาวที่แทบทุกครัวเรือนต้องทอผ้าฝ้ายเป็น ซึ่งรับการถ่ายทอดด้วยความรัก ความผูกพันในการทอผ้า เป็นการรับการถ่ายทอดเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ต่อมาความต้องการของผ้าฝ้ายทอมือมีมากขึ้น ระบบการผลิตผ้าทอต้องการแรงงานมากขึ้น ผู้รับการถ่ายทอดเริ่มขยายวงจากลูกหลานเครือญาติ เป็นสตรีในชุมชนที่ผันตัวเองเป็นช่างทอ และยึดอาชีพการทอผ้าเลี้ยงตัวเองและครอบครัว และผู้รับการถ่ายทอดคาดหวังเงินตราเป็นสำคัญแทนที่จะเป็นเพราะความรักความผูกพันเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ตอนที่ 3 ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือ

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าในชุมชน

ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ทูนาทางวัฒนธรรมคือความรู้และทักษะการทอผ้าฝ้ายที่มีมาแต่เดิม การถ่ายทอดในสมัยก่อนครอบครัวทุกครอบครัวจะเป็นกลไกหลักในการถ่ายทอดการทอผ้า โดยเฉพาะการถ่ายทอดต่อบุตรสาว ดังเช่นข้อมูลที่ได้จากพ่อหลวงปิ่น วังธิยอง ชื่อนอดีตเรื่องราวเกี่ยวกับการทอผ้าว่า การทอผ้าด้วยมือในชุมชนแห่งนี้ แต่เดิมเป็นรากฐานสำคัญในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ในอดีตการทอผ้ามีความหมายต่อผู้หญิงในฐานะที่เป็นสิ่งอันแสดงคุณค่าของแม่ศรีเรือน ผู้หญิงที่ทอผ้าเก่งมีฝีมือประณีตละเอียด มีผ้าชิ้นผืนงามเด่น่งไปงานบุญย้อมเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม โดยเฉพาะพ่อแม่ของฝ่ายชายจะพิจารณาคุณสมบัติของคนที่จะมาเป็นลูกสะใภ้จากฝีมือในการทอผ้า “แม่หญิงคนไหนไม่สามารถกางทูกางฝ้ายเป็นเขาบอกว่า ชายไม่ออก คนเฒ่าสมัยก่อนเขาถือนักถือนานจะไม่อยากได้มาเป็นลูกสะใภ้”

กระบวนการถ่ายทอดความรู้การทอผ้านั้น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการเหล่านี้ดำรงสืบทอดมาได้เพราะเกิดจากการรับรู้ โดยการได้รับฟังและได้เห็นกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นในครอบครัวมาตั้งแต่เด็กจนโต เป็นการซึมซับเอากระบวนการเหล่านี้ไว้โดยธรรมชาติ ประกอบกับความจำเป็นที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้หญิงสาวเข้าใจว่างานทอผ้ามีความสำคัญและจำเป็นสำหรับครอบครัวมาก ด้วยเหตุนี้ทำให้กระบวนการเหล่านี้ยังคงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

สถานที่ที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ในอดีต คือ บ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว บรรยายการถ่ายทอดความรู้ภายในบ้านเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความเป็นกันเองสามารถพูดคุยหยอกล้อกันได้อย่างสนุกสนาน แต่ปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้แบบร่วมกิจกรรมการทอผ้านั้น สถานที่ที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ คือกลุ่มทอผ้าที่มีการจัดตั้งขึ้นมาในชุมชน โดยที่ทำการของกลุ่มทอผ้าจะตั้งอยู่ที่บ้านของประธานกลุ่ม สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มทอผ้าจะนำเอาที่ทอผ้าของตนมาตั้งรวมกันไว้ที่กลุ่ม ในแต่ละวันเมื่อเสร็จภารกิจจากงานบ้านแล้ว สมาชิกแต่ละคนก็จะมานั่งทอผ้าด้วยกันที่กลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิควิธีการใหม่ๆ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์

เนื้อหา การถ่ายทอดในเรื่องเนื้อหาในอดีตถ่ายทอดจากการให้ลูกสาวค่อยๆ เรียนรู้ไปทีละเรื่องอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการเป็นลูกมือคอยช่วยหยิบจับของส่งให้แม่ เริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการทอ การปลูกฝ้าย การปั่น การเก็บเส้นใย การย้อมเทคนิค วิธีการทอ โดยมีการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกมิได้ขาด แต่เนื้อหาการถ่ายทอดในปัจจุบันมี

การเปลี่ยนแปลงไปเพราะชาวบ้านเน้นผลิตผ้าเพื่อขาย ไม่ใช่ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเหมือนในอดีต จึงทำให้วิธีการบางอย่างถูกตัดออกไป เช่น การปลูกฝ้าย การปั่นฝ้าย การย้อมสี แต่ปัจจุบันไม่มีการปลูกฝ้าย ปั่นฝ้ายแล้ว ช่างทอหันมาใช้ฝ้ายจากโรงงานแทน

ระยะเวลาในการเรียนรู้เรื่องการทอผ้า เดิมจะใช้เวลาเรียนรู้นานหลายปีจนกว่าผู้ทอจะมีความชำนาญ แต่ปัจจุบันใช้เวลาในการเรียนรู้ประมาณ 1 อาทิตย์ สาเหตุที่ใช้เวลาในการเรียนรู้สั้นลงมากก็เพราะว่า ช่างทอจะเรียนรู้เฉพาะวิธีการทอเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้า นั้น มีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับการประกอบอาชีพทอผ้าฝ้ายทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดความรู้ ไม่เพียงแต่ถ่ายทอดในระดับครอบครัวเท่านั้น แต่ยังขยายวงกว้างสู่ชุมชน ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้นั้นเกิดจาก

แรงจูงใจในการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย

- แรงจูงใจภายใน เนื่องจากมีความรักและศรัทธาในอาชีพทอผ้าฝ้าย ตามคำบอกเล่าที่ว่า “เป็นอาชีพของป๊อแม่หื้อสืบกันต่อไป เพราะเป็นอาชีพของหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำทางอาชีพของครอบครัว และชุมชน

- แรงจูงใจภายนอก เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้า นั้น ได้เรียนรู้การทอผ้ามาจากแม่หรือญาติพี่น้องในครอบครัว และยังสามารถดำเนินชีวิตถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจากได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ทำให้มองเห็นเป้าหมายของการผลิตผ้าทอ ที่มีผลต่อรายได้ของครอบครัว จึงเป็นแรงจูงใจที่ผลักดันให้มีความกระตือรือร้นในการอาชีพการทอผ้า ดังนั้นการมองเห็นเป้าหมายทำให้แสดงออกถึงความพยายามนำไปสู่การตัดสินใจบนพื้นฐานความสามารถของตนเอง ซึ่งแรงจูงใจภายนอกที่เป็นความมุ่งหวังของเป้าหมายการผลิตผ้าทอในระยะสั้น คือ รายได้ที่สามารถจุนเจือครอบครัวให้มั่นคงได้ และระยะยาว คือ ต้องการให้ลูกหลาน และสตรีในชุมชนได้ใช้ความรู้การทอผ้าเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพทอผ้าฝ้ายต่อไป

ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าภายในชุมชน

- ด้านเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันการถ่ายทอด การเรียนรู้มีรูปแบบ วิธีการและจุดหมายที่เปลี่ยนไปจากอดีตค่อนข้างชัดเจนเป็นการถ่ายทอดความรู้แบบใหม่ที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ถดถอยเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งส่งผลกระทบการผลิตและการให้บริการ โรงงาน

ต่างๆ พยายามที่จ้างแรงงานให้น้อยที่สุดตามความจำเป็นเท่านั้น ทำให้แรงงานที่ว่างงานต้องกลับภูมิลำเนาเดิมของตนเป็นส่วนใหญ่ จากเหตุนี้ ทำให้หน่วยงานราชการหลายแห่งต่างระดมความคิดทำให้เกิดโครงการต่างๆ มากมายมีทั้งให้เปล่าและมีผลตอบแทน อาชีพศิลปะพื้นบ้านหลายชนิดรวมถึงอาชีพทอผ้า ได้ถูกนำกลับมารื้อฟื้นปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

เมื่อผ้าทอพื้นเมืองได้กลายมาเป็นสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นอื่นที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ช่างทอผ้าที่หยุดทอผ้าไปนานจึงต้องมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ คราวนี้ได้และกลับมาทอผ้าอีกครั้งหนึ่ง เป็นการทอเพื่อการค้า เป็นอาชีพที่ทำรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว และในบางครั้งรายได้จากการทอผ้านี้แหละที่มาจุนเจือครอบครัวไม่ให้เดือดร้อนมากนัก เมื่อช่างทอผ้าต้องปรับบทบาท หน้าที่ของตนเองใหม่ ส่งผลให้ช่างทอผ้าต้องเรียนรู้และปรับตัวในหลายๆ ด้าน เพื่อให้สินค้าที่ผลิตออกมาตรงกับความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งอำเภอป่าซางก็ถือเป็นแหล่งผลิตผ้าฝ้ายทอมืออีกแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน

การเรียนรู้และการปรับตัวของช่างทอผ้าในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือนั้น โดยเริ่มจากช่างทอผ้าเริ่มเรียนรู้ทิศทางของแฟชั่นหรือความต้องการของผู้บริโภคให้มากที่สุด โดยมีการติดต่อสื่อสารถ่ายทอดผ่านคนกลาง ซึ่งเป็นคนภายนอกและคนในชุมชนที่เข้ามาทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผ้าในชุมชน รวมทั้งจากองค์กรการพัฒนาชนบททั้งของรัฐและเอกชน คนกลางเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องทอผ้าเป็นก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีความรู้ในเรื่องผ้าอยู่บ้าง โดยอาศัยทักษะและความชำนาญในการทอผ้าของช่างทอเป็นพื้นฐาน โดยคนกลางเป็นผู้กำหนดสีสันทันและรูปแบบของผ้าทอให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ซึ่งมีองค์ประกอบของสมัยนิยมเป็นหลัก เช่น ผ้าฝ้ายทอมือมีการใช้สีสันทันเปลี่ยนไป มีการใช้สีตามสมัยนิยมเช่นสีหวาน สีคุ่น ในช่วงแรกช่างทอไม่เข้าใจความต้องการของตลาดผ้าทอนอกชุมชน ยังคงเลือกใช้สีแบบเดิมเช่นในอดีต แต่การไม่ทำตามความต้องการของตลาดส่งผลให้คนกลางและตลาดไม่รับซื้อหรือรับซื้อแต่คราวละลง จากปัญหานี้เองทำให้ช่างทอได้เรียนรู้และเริ่มปรับการทอผ้าให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เพราะช่างทอผ้าต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถแข่งขันเชิงเศรษฐกิจกับภายนอกได้มากขึ้น

ส่วนการเรียนรู้วิธีการทำธุรกิจนั้นเมื่อผ้าฝ้ายทอมือกลายมาเป็นสินค้าที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ การแข่งขันทางการตลาดจึงเป็นสิ่งที่ช่างทอผ้าต้องเรียนรู้เช่นกัน ดังเช่น ป่านูญเมือง น้ำอคม ป่าจันทร์ดี ป่าบัวเพชร ซึ่งเป็นผู้มีอาชีพทอผ้าที่ผันตัวเองมาเป็นเจ้าของธุรกิจจำหน่ายผ้าฝ้ายทอมือได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า

“หัตถ์ทอผ้าเป็นตั้งแต่อายุ 12 ปี ส่วนมากไว้ใช้กันเองในบ้าน ซึ่งเด็กผู้หญิงบ้านดอนหลวงในยุคนั้นล้วนแต่ทอผ้าเป็น แต่เป็นลวดลายพื้นๆ ที่ถ่ายทอดกันมาซึ่งเรียกว่าลายทอ 2 ตะกอ จากการทอเพื่อใช้ในครัวเรือน เริ่มแพร่หลายเมื่อมีการนำออกจำหน่ายและได้รับการตอบรับจากลูกค้า กระทั่งกลายเป็นรายได้ที่เลี้ยงครอบครัวและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนบ้านดอนหลวงเป็นอย่างดี”

“เดิมก็ทำเพียงคนเดียว แต่เมื่อมีลูกค้าสั่งจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงค่อยๆ ขยายคนทอเพิ่ม ซึ่งเป็นคนและนอกชุมชนใกล้เคียง กระทั่งปัจจุบันมีคนทอในโรงเรือน 25 คน นับตั้งแต่เริ่มกิจการจำหน่ายผ้าทอตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เมื่อทอเสร็จแล้วจะให้สามีนำไปขาย ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้จะขายในราคาที่ไม่แพง ประกอบกับผ้ามีคุณภาพดี จึงทำให้ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น หลังจากนั้นจึงได้มีการพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์โดยการแปรรูปให้มีหลากหลายมากขึ้น อาทิ รองเท้าผ้า กระเป๋า ปลอกหมอน ผ้าม่าน ผ้าคลุมเตียง ฯลฯ”

“พอเด็กสาวเรียนจบจึงให้มาช่วยงานทางบ้านได้ 5 – 6 ปี ซึ่งทางศูนย์ได้ส่งวิทยากรมาช่วยสอน จึงเกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างไปต่างไปจากเดิม จากทอลาย 2 ตะกอ พัฒนาเป็น 4 ตะกอ ซึ่งลูกสาวได้ออกแบบลายใหม่ๆ เองบ้าง ดูลายจากที่อื่นนำมาดัดแปลงบ้าง แล้วนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้กับคนงานในโรงทอและชาวบ้านในชุมชนที่มาทำงานไปทำ ส่วนค่าแรงคิดตามความยากง่ายของชิ้นงานแต่ละคนจะได้ 100 – 300 บาทต่อวัน เฉลี่ยเดือนละ 3,000 – 4,000 บาท”

การผลิตผ้าทอในชุมชนบ้านดอนหลวงนั้น พบว่า เป็นการผลิตภายในบ้านของสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยสมาชิกแต่ละคนจะมารับวัตถุดิบ คือ ฝ้ายจากประธานกลุ่มไปทำการทอและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ภายในบ้านของตน เนื่องจากไม่ต้องลงทุนในเรื่องของสถานที่และเครื่องมือ เครื่องจักร โดยสมาชิกแต่ละคนจะเป็นผู้รับผิดชอบเครื่องมือ เครื่องใช้ในการผลิตเองเพราะส่วนใหญ่สมาชิกแต่ละคนจะมีอยู่แล้วภายในบ้านของตนเอง เมื่อทำการผลิตออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ แล้ว จะนำมาส่งให้กับประธานกลุ่มเพื่อให้ประธานกลุ่มทำการรวบรวมเพื่อจัดจำหน่ายที่ศูนย์แสดงผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน หรือสมาชิกบางคนอาจนำผลิตภัณฑ์สิ่งทอบางส่วนกลับไปจำหน่ายหน้าร้านของตน

ส่วนแรงงานที่ใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอนั้น จะเป็นสมาชิกภายในกลุ่มทอผ้า ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 98 เพศชายร้อยละ 2 เนื่องจากการแปรรูปผ้าทอนั้นถือได้ว่าเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ความประณีต ละเอียดอ่อนในทุกขั้นตอนของการผลิต ดังนั้นแรงงานส่วนใหญ่จึงเป็นเพศหญิง ซึ่งแรงงานแต่ละคนได้รับค่าจ้างรายชิ้นเป็นเงินสด หากสมาชิกคนใดขยันและทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานมาก ก็จะได้รับรายได้มากขึ้นเท่านั้น

ฝ้ายที่ใช้เป็นวัตถุดิบนั้นจะรับซื้อมาจากร้านจิน เสง ฮวด จังหวัดเชียงใหม่ แต่ในบางครั้งจะนำฝ้ายดิบมาลงแป้งเพื่อข้อมสีเอง โดยเป็นการข้อมสีธรรมชาติ เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะเกลือ ใบยูคาลิปตัส เป็นต้น โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้การข้อมสีธรรมชาติจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 ในการนำความรู้และวิธีการมาปรับปรุงในขั้นตอนการข้อมสี ทำให้ผ้าทอสีไม่ตกและมีความคงทน ส่วนมากมักจะใช้สีโทนธรรมชาติ เช่น สีนํ้าตาล หรือ สีดิบของฝ้าย สำหรับปริมาณการผลิตผ้าทอนั้น โดยปกติแรงงาน 1 คนจะสามารถทอผ้าได้ประมาณ 150 เมตรต่อเดือน หรือประมาณ 1,800 เมตรต่อปี ซึ่งผ้าที่ทอนั้นจะนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งกลุ่มทอผ้าสามารถผลิตผ้าทอแปรรูปต่างๆ ได้ในปริมาณที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ปริมาณการผลิตยังขึ้นอยู่กับคำสั่งซื้อของลูกค้าด้วย ปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อปริมาณการผลิต คือ แรงงานและวัตถุดิบ ซึ่งเป็นต้นทุนผันแปรในการดำเนินการผลิต ซึ่งในแต่ละเดือนปริมาณการผลิตค่อนข้างจะคงที่ แต่ถ้าเป็นช่วงเทศกาลหรือวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาซื้อผ้าทอเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องเพิ่มปริมาณการผลิตเพื่อรองรับความต้องการของผู้ซื้อ ซึ่งตามปกติแล้วกลุ่มทอผ้าจะทำการผลิตตามคำสั่งของลูกค้า เพื่อต้องการหลีกเลี่ยงการสำรองสินค้า เพราะเป็นการลงทุนสูงแต่ไม่สามารถขยายขอบเขตของตลาดได้

ความต้องการผลิตภัณฑ์จากผ้าทอนั้น ส่วนใหญ่จะมาจากผู้ที่มาซื้อผ้าทอถึงที่ชุมชนเอง ซึ่งเป็นทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมไปถึงคนในชุมชนใกล้เคียง โดยเป็นผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนและมีกำลังซื้อมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวของจังหวัดลำพูนมีบทบาทในการเป็นสื่อกลาง ที่ทำให้เกิดการบริโภคผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของบ้านคอนหลวง ส่วนความต้องการจากตลาดต่างประเทศนั้น ในบางครั้งจะมีพ่อค้าคนกลางชาวต่างประเทศมาติดต่อซื้อผ้าทอในปริมาณที่มาก คือ ประเทศญี่ปุ่น และผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกคือ กระเป๋าสะพาย และ กระเป๋าถือ โดยการกำหนดราคาขายจะเริ่มตั้งราคาจากต้นทุนการผลิตบวกด้วยกำไรที่ต้องการร้อยละ 20 ของราคาต้นทุน แต่ถ้าไร่นี้ อาจมีการยืดหยุ่นได้ ขึ้นอยู่กับปริมาณการสั่งซื้อในแต่ละครั้ง ซึ่งการขายให้กับตลาดต่างประเทศนี้เป็นการขายส่งอย่างเดียว โดยลูกค้าจะเป็นผู้มารับสินค้าด้วยตนเอง ซึ่งในบางครั้งจะเป็นตัวแทนจำหน่ายในประเทศไทยมารับสินค้าหรือลูกค้าชาวญี่ปุ่นจะมารับสินค้าด้วยตนเองแล้วส่งไปยังประเทศญี่ปุ่น โดยปริมาณการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอในตลาดต่างประเทศมีเพียงร้อยละ 5 ของปริมาณการขายทั้งหมดของกลุ่มทอผ้าในแต่ละปี

-หน่วยงาน/องค์กรต่างๆ

การถ่ายทอดความรู้จากองค์กรภายนอกหรือหน่วยงานราชการ และจากกลุ่มลูกค้าที่รับซื้อผ้าฝ้ายทอมือ ในส่วนของหน่วยงานในช่วงเวลาดังกล่าว ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 โดยการประสานงานของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่าซาง จากนั้นยังมีภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดลำพูน อุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน พาณิชย์จังหวัดลำพูน เทศบาลตำบลแม่แรง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอป่าซาง โดยได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดปรับปรุงภูมิทัศน์และการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนทักษะแก่กลุ่มอาชีพทอผ้า คือ โครงการหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว โดยได้จัดเวทีเพื่อสร้างจิตสำนึกให้แก่ครัวเรือนในการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาศึกษาดูงานและวิถีชีวิตภายในหมู่บ้าน หรือเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย การฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การพัฒนากลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการและกลุ่มสมาชิกด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย โครงการพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถการแข่งขันทางเศรษฐกิจของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองในเขตภาคเหนือ โดยภาควิชาวิเคราะห์ต้นทุนและแผนธุรกิจ โดยสำนักพัฒนาธุรกิจ สหกรณ์กรมส่งเสริมสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โครงการอบรมการจัดทำบัญชี โครงการฝึกอบรมลายผ้าจาก 2 ตะกอกเป็น 4, 6, 8, 10 ตะกอก โดยได้รับการสนับสนุนวิทยากรจากกรมอุตสาหกรรมกรุงเทพฯ และได้รับงบประมาณจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอป่าซาง ทั้งนี้ยังได้มีการส่งเสริมให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ควบคู่ไปกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมืออีกด้วย

ในการส่งเสริมและสนับสนุนของหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์จากข้อมูลของเจ้าหน้าที่สำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรงได้อธิบายว่า “สำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรงสนับสนุนให้มีการจัดงานมหกรรมแต่งสี อดคลาย ผ้าฝ้ายดอนหลวง เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มทอผ้าในตำบลแม่แรง ได้มีโอกาสนำผ้าฝ้ายทอมือและผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายทอมือมาจำหน่ายให้แก่ลูกค้าและยังเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มทอผ้าเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น” และจากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่โครงการฝ้ายเกมใหม่ในเรื่องเดียวกันนี้กล่าวว่า “โครงการฝ้ายเกมใหม่สนับสนุนให้กลุ่มทอผ้าบ้านดอนหลวง นำผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือไปจัดแสดงและจำหน่ายในงานแสดงสินค้าต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ลูกค้ารู้จัก”

เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่าซางกล่าวถึงเรื่องเดียวกันว่า “สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่าซางสนับสนุนให้กลุ่มทอผ้าบ้านดอนหลวง เข้าร่วมการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย เพื่อให้ผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับ

จากผู้บริโภค รวมทั้งยังช่วยจัดหาแหล่งจำหน่ายให้แก่กลุ่ม หากมีงานแสดงสินค้าทั้งภายใน จังหวัดและต่างจังหวัดจะแจ้งให้กลุ่มทราบ เพื่อให้ นำผลิตภัณฑ์ไปร่วมจัดแสดงและจำหน่าย บางครั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนจะขอความร่วมมือกับกลุ่มทอผ้าบ้านคอนหลวง โดยขอ นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายในงานแสดงสินค้า ซึ่งกลุ่มได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีและ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอป่าซางได้ส่งเสริมให้กลุ่มทอผ้าให้ก้าวสู่การค้าในระดับสากล โดยการแนะนำให้กลุ่มเข้าร่วมงานแสดงสินค้าระดับประเทศ เช่น งานแสดงสินค้าที่อิมแพค เมืองทองธานี” สอดคล้องกับการพูดคุยกับประธานกลุ่มที่เล่าว่า “โครงการฝ้ายแกมไหมได้ ส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มนำผ้าฝ้ายทอมือไปจำหน่ายในงานแสดงสินค้าต่างๆ นอกจากนี้กลุ่ม ยังได้รับการส่งเสริมสนับสนุน จากสำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรงให้จัดงานมหกรรม แต่งสือวดลาย ผ้าฝ้ายคอนหลวง ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งกลุ่มจะนำ ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอออกจำหน่ายในงานด้วย

-ความรู้ด้านเทคโนโลยี

ปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากมาย เช่น หนังสือ โทรทัศน์ ฯลฯ ทำให้ช่างทอ ผ้ามีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องการทอผ้ามากขึ้น สามารถนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของตนให้ตรงกับความต้องการของตลาดและผู้บริโภค และการได้รับการถ่ายทอด ด้านเทคโนโลยีนั้น การย้อมสีฝ้ายก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่น่าสนใจในการพัฒนาผ้าทอใน ชุมชน

การย้อมสีฝ้ายนั้นแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ สีย้อมธรรมชาติ และการย้อมด้วยสารสีเคมีใน ปัจจุบันหมู่บ้านคอนหลวงมีการย้อมสีเส้นด้ายด้วยวัสดุจากธรรมชาติอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก เพราะวิธีการย้อมค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน สีที่ได้จะเป็นสีอ่อนๆ ไม่ฉูดฉาด และสีไม่ติดทน และสีย้อมเคมี ปัจจุบันมีการย้อมสีเส้นฝ้าย โดยใช้สีเคมีกันเป็นจำนวนมาก เพราะมีข้อดีคือ สามารถตากในที่กลางแจ้งได้ สีไม่ตกไม่ซีดและราคาของสีเคมีก็ไม่แพงมาก ที่สำคัญคือ สามารถย้อมได้ง่ายไม่ยุ่งยาก ซึ่งวิธีการย้อมมีขั้นตอนคือ

- ต้มน้ำให้เดือดตลอดเวลา

- เตรียมน้ำย้อม โดยใช้อัตราส่วนของการใช้สีต่อน้ำหนักเส้นฝ้ายที่ใช้ คือ

น้ำร้อน 10 ลิตร ต่อฝ้าย 30 ตอง (โง) ต่อสี 3 ชอง

- ใช้ไม้คนน้ำย้อมให้เข้ากันให้ทั่ว

- นำเส้นฝ้ายที่เตรียมจะย้อมนำไปต้มในน้ำร้อนธรรมดาประมาณ 2-3 ชั่วโมง เพื่อให้ฝ้ายมีการอยู่ตัวหรือถ้าต้องการความรวดเร็วก็ใช้วิธีการทุบ โดยนำไม้ที่คนน้ำย้อมมาทุบกับฝ้ายก่อนเพื่อให้ฝ้ายนิ่มอยู่ตัว เวลาที่ย้อมสีจะได้เท่ากัน

- นำเส้นฝ้ายที่ผ่านการต้มหรือทุบแล้วไปใส่ในน้ำย้อมที่เตรียมไว้
- ใช้ไม้คนสีให้เข้ากันประมาณ 2-3 นาที จนกระทั่งสีของน้ำย้อมนั้นใส
- นำเส้นฝ้ายไปแกว่งในน้ำสะอาดอีกประมาณ 5 นาที
- นำเส้นฝ้ายขึ้นมาบิดให้แห้ง เตรียมนำไปสาวกระตุกให้เส้นยืดและแห้ง

จากข้อมูลของสมาชิกกลุ่มทอผ้าเล่าว่า “การย้อมเส้นด้ายไม่ได้ย้อมเป็นประจำทุกวัน จะย้อมเวลาที่มีลูกค้าสั่งสินค้าว่าต้องการใช้สีอะไร ความเข้มของสีเพียงใดจึงจะย้อมแค่ก็ย้อมไม่บ่อยนัก ส่วนน้ำที่เหลือก็จะนำเส้นฝ้ายมาย้อมเพื่อจะใช้น้ำย้อมให้หมดจึงไม่ค่อยมีปัญหา หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคนในชุมชน”

-การปรับตัวของช่างทอ

เมื่อผ้าฝ้ายทอมือได้กลายมาเป็นสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น ช่างทอผ้าจึงต้องมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และเป็นการทอเพื่อการค้ามากขึ้น เป็นอาชีพที่ทำรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว และในบางครั้งรายได้จากการทอผ้านี้แหละมาจุนเจือครอบครัวไม่ให้เดือดร้อนมากนัก เมื่อช่างทอผ้าต้องปรับบทบาทหน้าที่ของตนเองใหม่ ส่งผลให้ช่างทอผ้าต้องเรียนรู้และปรับตัวในหลายๆ ด้าน เพื่อให้สินค้าที่ผลิตออกตรงกับความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค ดังนั้นช่างทอผ้าจึงเริ่มเรียนรู้ทิศทางของแฟชั่นหรือความต้องการของผู้บริโภคให้มากที่สุด โดยมีการติดต่อสื่อสารถ่ายทอดผ่านคนกลาง ซึ่งเป็นคนภายนอกและคนในชุมชนที่เข้ามาทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผ้าในชุมชน รวมทั้งจากองค์กรการพัฒนาชนบททั้งของรัฐและเอกชน คนกลางเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องทอผ้าเป็น แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีความรู้ในเรื่องผ้าอยู่บ้าง โดยอาศัยทักษะและความชำนาญในการทอผ้าของช่างทอเป็นพื้นฐาน โดยคนกลางเป็นผู้กำหนดสีสันทันและรูปแบบของผ้าทอให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ซึ่งมีองค์ประกอบของสมัยนิยมเป็นหลัก

ในช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ มีองค์กรพัฒนาของรัฐเข้าไปแนะนำและส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น โดยเข้าไปส่งเสริมการทำอาชีพเสริมเพื่อหารายได้เข้ามาในครัวเรือน ผ้าฝ้ายทอมือจึงได้กลายมาเป็นอุปกรณ์และกระบวนการหนึ่งของกิจกรรมนี้มีการรวมตัวของชาวบ้านจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นมา โดยยังไม่ละทิ้งอาชีพเกษตรกรรม กลุ่มทอผ้าได้รับคำแนะนำอบรมพัฒนาทักษะด้านการทอผ้า กระบวนการกลุ่ม การบริหารกลุ่ม

รวมทั้งทักษะด้านการดำเนินงานต่างๆ เพื่อแปรรูปและขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปยังตลาดต่างๆ การจัดการอบรมก็มีทั้งการบริหารกลุ่ม การทำบัญชี การตลาดต่างๆ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการแบบกลุ่มนี้ เน้นที่ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชนซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในองค์ความรู้ต่างๆ ระหว่างกัน